

T. C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI GELİŞİM PSİKOLOJİSİ
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ (TAM) AİLELERDEN GELEN 11-13 YAŞ
ARASI ÇOCUKLARIN ANNE BABA TUTUMLARINI ALGILAMA
BİÇİMLERİNİN SOSYAL UYUM DÜZEYLERİ İLE İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLŞEN BÜYÜKŞAHİN

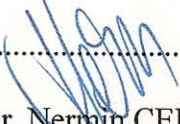
061104106

Danışman Öğretim Üyesi:
Prof. Dr. NERMİN ÇELEN

İstanbul, Mayıs 2009

T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

28.05.2009 tarihinde tezinin savunmasını yapan Gülşen BÜYÜKŞAHİN'e ait "Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerden Gelen 11-13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri İle İlişkisi" başlıklı çalışma, Jürimiz Tarafından Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Gelişim Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi Olarak Kabul Edilmiştir.

.....

Prof. Dr. Nermin ÇELEN
(Başkan)
(Danışman)

.....

Doç. Dr. Dilek ŞİRVANLI
(Üye)

.....

Yrd. Doç. Dr. Bayhan ÜGE
(Üye)

ÖNSÖZ

Öncelikle tezimin her aşamasında bana yol gösteren, destek olan ve beni her zaman motive eden tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Nermin Çelen'e teşekkür ederim.

Yoğun iş temposunun içinde bana zaman ayırarak istatistik analizlerin yapılmasında bana yol gösteren ve yardım eden Sayın Prof. Dr. Müjgan Tez'e, tezimi özenle gözden geçirerek önerilerde bulunan ve düzeltmeleri yapmamda yardımını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Dilek Şirvanlı Özen'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Bana her konuda yardım eden, her zaman desteğini hissettiğim adeta can simidim olan sevgili eşim Utku Büyükşahin'e, hep yanımda olan sevgili aileme teşekkür ederim.

Ayrıca uygulamalarım esnasında bana yardımcı olan başta Ayşen Ekmekçi olmak üzere tüm meslektaşlarıma ve emeği geçen herkese çok teşekkür ediyorum.

Psikolojik Danışman Gülşen Büyükşahin

ÖZET

Boşanmanın zorlu bir süreç olduğu, çocukların anne babalarıyla olan ilişkilerini ve uyum düzeylerini etkilediği yönünde birçok araştırma yapılmıştır. Boşanma sürecinde ve sonrasında çocuğun algıladığı anne baba tutumları, çocuğun sosyal uyum düzeyinde etkili olabilmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, anne babası boşanmış 11-13 yaş arası çocuklar ile aynı yaştaki anne babası boşanmamış çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin karşılaştırılması ve çocukların sosyal uyum düzeyi ile ilişkisinin araştırılmasıdır.

Araştırmada veri toplamak amacı ile “Kişisel Bilgi Formu”, “Çocuğun Ana Babanın Davranışlarına İlişkin Raporu Ölçeği’nin Anne ve Baba Formu” ve deneklerin sosyal uyum düzeylerini belirleyebilmek için oluşturulan “Gözlem Formu” kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi, 11-13 yaş arasındaki (anne babası boşanmış 29 erkek ve 46 kız, anne babası boşanmamış 41 erkek ve 44 kız) toplam 160 ilköğretim okulu öğrencisinden oluşmaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına bakıldığında; boşanmış ailelerden gelen erkek çocukların, annelerinden daha fazla davranışı yönlendirme tutumu algıladıkları, evli ailelerden gelen kız çocukların ise annelerinden daha fazla psikolojik kontrol algıladıkları, babadan algılanan psikolojik kontrolün hem boşanmış hem de evli ailelerde kız çocuklarda erkek çocuklardan daha yüksek olduğu görülmüştür.

Deneklerin sosyal uyum düzeyleri karşılaştırıldığında ise, kızların sosyal uyum düzeyleri; erkek deneklere göre, evli aileden gelen deneklerin sosyal uyum düzeyleri; boşanmış aileden gelen gruba göre daha yüksek bulunmuştur.

Araştırmanın diğer bulgusu ise; evli ailelerde anneden algılanan psikolojik kontrolün sosyal uyum düzeyini pozitif yönde yordamasıdır. Boşanmış ailelerde ise çocukların sosyal uyum düzeyini anneden algılanan davranışı yönlendirme negatif yönde, babadan algılanan psikolojik kontrol ise pozitif yönde yordamaktadır.

Bulgular, ilgili araştırma sonuçları doğrultusunda yorumlanmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Sosyal Uyum, Algılanan Anne Baba Tutumları, Aile, Sosyal Gelişim.

ABSTRACT

There were many studies that revealed that divorce is a hard process which effects the relationship and the relationships between the children and parents. The perceived parental attitudes by children may effect the level of social adjustment of the children through or after the divorce process.

The main aim of this study was to compare the perceptions of parent attitudes of 11-13 year-old children of divorced and undivorced families and to explore the relationship between the children's perceived parental attitudes and their social adjustment level.

The "Personal Information Form", "The Child Report of Parent's Behavior Inventory – Mother and Father Forms" and in order to find out the social adjustment level of children the "Observation Form" were used for the current study. The participants of the study consisted of 160 primary school students whose ages ranged from 11 through 13 year old (29 male and 46 female children of divorced families and 41 male and 44 female children of undivorced families).

The findings indicated that the boys of divorced families perceive more monitoring of behavior by their mothers whereas the girls of intact families perceive more psychological control by their mothers. In addition, both in divorced and intact families, girls perceive more psychological control by their fathers than boys.

When the level of social adjustment of participants was compared, it was found that girls's social adjustments are higher than boys. And the participants's of divorced families social adjustments are less than the participants of intact families.

Another findings of the research is that the perceived psychological control received from the mothers of the intact families, predicts the social adjustment level in a positive direction. In divorced families the perceived monitoring of behavior of the mother predicts the social adjustment level in a negative direction whereas the perceived psychological control from the father predicts in a positive direction.

The findings were interpreted and discussed in accordance to results of the study.

Key Words: Divorce, Social Adjustment, Perceived Parent Attitudes, Family, Social Development.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. Anne Baba Tutumları ve Çocuğun Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimleri	3
1.1.1. Anne Baba Tutumları	4
1.1.1.1. Baumbrind'in Sınıflaması	4
1.1.1.2. Rohner ve Ebeveyn Kabul – Red Kuramı	7
1.2. Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri	9
1.2.1. Boşanma	9
1.2.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri	11
1.3. Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Anne Baba Tutumlarının Önemi	16
1.4. Boşanmanın Çocuğun Sosyal Uyumu Üzerindeki Etkileri	17
1.5. Konuyla İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	20

1.5.1. Anne Baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar	20
1.5.2. Boşanmanın Etkileri ile İlgili Araştırmalar	21
1.6. Araştırmanın Problemi	24
2. Araştırma Soruları	24
3. Araştırmanın Önemi	25
4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	26
5. Araştırmanın Varsayımları	26
6. Tanımlar	26
7. Kısaltmalar	27
BÖLÜM II	28
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	28
2.1. Araştırmanın Modeli	28
2.2. Evren ve Örneklem	28
2.3. Veri Toplama Araçları	28
2.3.1. Kişisel Bilgi Formu	29
2.3.2. Gözlem Formu	29
2.3.3. Çocuğun Ana Babanın Davranışlarına İlişkin Raporu (CRPBI - Annem ve Ben; Babam ve Ben Formu)	29
2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri	30
BÖLÜM III	31
Bulgular	31
BÖLÜM IV	43
Sonuç ve Tartışma	43
KAYNAKÇA	48
EKLER	54
ÖZGEÇMİŞ	92

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 3. 1	Örneklem grubunun özellikleri	32
Tablo 3. 2	Deneklerin Annem ve Ben ölçeğindeki tepkisellik, davranış beklentisi, davranışı yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerklik desteği alt testlerinden aldıkları puanların cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucu.....	33
Tablo 3. 3	Deneklerin Annem ve Ben ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları	34
Tablo 3. 4	Deneklerin Babam ve Ben ölçeğindeki tepkisellik, davranış beklentisi, davranışı yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerklik desteği alt testlerinden aldıkları puanların cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucu.....	37
Tablo 3. 5	Deneklerin Babam ve Ben ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları	38
Tablo 3. 6	Deneklerin sosyal uyum puanlarının cinsiyetlerine ve anne babalarının evlilik statülerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA sonucu.	39
Tablo 3. 7	Deneklerin sosyal uyum puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları	39
Tablo 3. 8	Boşanmış ailelerde Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonuçları.....	40
Tablo 3. 9	Evli ailelerden gelen deneklerin Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonuçları	42

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3. 1 Cinsiyet ve evlilik statüsü değişkenlerinin Davranışı yönlendirme alt boyutu üzerindeki etkileşim etkisi	35
Şekil 3. 2 Cinsiyet ve evlilik statüsü değişkenlerinin psikolojik kontrol alt boyutu üzerindeki etkileşim etkisi	36

BÖLÜM I

GİRİŞ

Aile olgusu, tarih içinde ve bir toplumdan diğerine farklı anlamlar taşımaktadır. Hepsinde rastlanılan ortak özellik ise bu sosyal kurumu oluşturan bireylerin birbirlerine olan güçlü bağlılıklarının uzun yıllar sürmesidir. Belki de aile kavramına en ayırt edici anlamını yükleyen bu kalıcılık özelliğidir (Gülerce, 1996).

Çocuğun, aile üyeleriyle olan etkileşiminin niteliği ve niceliği, diğer bireylere, nesnelere ve tüm yaşama karşı aldığı tavırların, benimsediği tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır. Aile aynı zamanda çocuğa, toplumun bir üyesi olduğu bilincini aşılama ve uyum biçimlerinin temelini atmaktadır. Bir başka deyişle aile, toplumsallaşma için zemin hazırlayan bir kurumdur.

Anne baba çocuk ilişkisi, temelde anne ve babanın tutumlarına bağlıdır. Çocuklarda uyum bozukluğuna yol açan birçok duruma, yeterli ve uygun olmayan ilk anne baba çocuk ilişkilerinin neden olduğu saptanmıştır (Yavuzer, 1994). Uyumlu ilişkiler içinde, güvenli bir aile ortamında sevgi ve anlayışla büyüyen çocuk olgunlaşmakta, kişilik kazanmaktadır. Ruh sağlığını güvence altına alan en önemli etken sıcak bir aile ortamıdır. Bu nedenle anne babadan ayrı olmak çocukların ruh sağlığını bozabilecek bir durumdur. Dağılmış ailelerde çocuğun bu durumun psikolojik yansımalarını yaşama olasılığı daha yüksektir (Amato, 1993).

Boşanma, eşler için mutsuz bir evlilikten çıkış olsa da yine de travmatik bir süreçtir. Ayrılmanın kaçınılmaz ve gerekli olduğu durumlarda bile boşanma, sorunların bitmesi için yeterli olmamaktadır. Boşanma, eşleri ekonomik yönden sarsmakta, ruhsal yönden örselemekte ve sosyal etkileşimlerini etkilemektedir. Çocuklar üzerindeki etkisi ise karmaşık sorunlar doğurmaktadır (Yörükoğlu, 2000).

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkilerini konu alan birçok araştırma yapılmıştır. Wallerstein ve Kelly (1979), altmış aile üzerinde yaptıkları araştırmalarında özellikle okul öncesi çocukların boşanma olayından son derece etkilendiklerini, birçok yönden gerileyerek ebeveynlerine adeta yapıştıklarını ve her iki ebeveyni de kaybetme korkusu içinde bulduklarını saptamışlardır. Hetherington ve arkadaşları (1978) ise, boşanma olayını yeni yaşamış dört yaşındaki çocukların oyun şekillerinde ve yaşlılarıyla olan ilişkilerinde, evli ailelerden gelenlere oranla olumsuz yönde belirleyici farklar bulmuşlardır. Ancak araştırmacılar, ayrılmanın çocuklar üzerindeki ev içi gerilimden ve şiddetten kurtarıcı pozitif etkisine yeterince önem vermemişlerdir (Akt. Walczak ve Burns, 1999).

Araştırmalar; boşanmış ailelerden gelen çocukların davranışsal, psikolojik ve eğitimsel problem yaşama risklerinin, evli ailelerden gelen çocuklara göre daha fazla olduğunu göstermiştir (Chase-Landsdale ve Hetherington, 1990; Furstenberg ve Cherlin, 1991; Hetherington, 1993; McLanahan ve Sandefur, 1994; Seltzer, 1994; Zill, Morrison ve Corio, 1993).

Boşanmanın üzerinden yıllar geçtikten sonra bile çocuklar üzerindeki etkilerinin devam ettiği ve boşanmış ailelerden gelen bireylerin, olumlu kişilik özellikleri geliştirme konusunda boşanmamış ailelerden gelenlere göre daha şanssız oldukları görülmektedir (Amato ve Keith, 1991; Billings ve Emery, 1999).

Anne babanın boşanma sonrasındaki tutumları çocuğun boşanmadan etkilenme düzeyini belirleyici önemli bir faktördür. Eşlerin boşanmayı nasıl karşıladıkları, kendi aralarındaki ve çocuklarıyla olan ilişkilerini nasıl sürdürdükleri önemlidir (Amato, 1993; Butler, 2003; Gale ve ark., 2002; Sun, 2000).

Boşanmış ailelerin çocuklarını konu alan araştırmaların genelde, dışarıdan anlaşılması güç olan ve içsel olarak acı veren duygulara odaklandıkları görülmektedir. Bu durum, araştırma sonuçlarının çelişkili görünmesine sebep olabilmektedir (Billings ve Emery, 1999).

Tüm bu araştırma sonuçlarına bakıldığında, boşanma gibi zorlu bir süreçte, çocukların anne babalarının davranışlarına ilişkin algılamalarının farklılaşabileceği ve anne baba tutumlarına yönelik bu algıların, çocukların sosyal uyum düzeylerini

etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu amaçla, araştırmada boşanmış ve boşanmamış aileden gelen çocukların anne babalarının davranışlarını nasıl algıladıkları ve sosyal uyum düzeylerinin ne yönde etkilendiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1. Anne Baba Tutumları ve Çocuğun Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimleri

Çocuk yetiştirmek, yetişkinlerin karşılaştığı zorlu yaşam görevlerinden biridir. Anne babanın temel görevi, fiziksel, sosyal ve psikolojik yönden sağlıklı çocuk yetiştirmek, içinde yaşanılan toplumun kural ve değerlerini çocuklarına aktararak uyumlu sosyal ilişkiler geliştirme yollarını öğretmektir. Bebeğin kucakta tutuluş biçiminden ona nasıl seslenildiğine, nasıl bir düzende beslenildiğinden sevgi gösterilerinin nasıl yapıldığına kadar her türlü davranış biçimiyle eğitim sürecine girilmiş demektir. Anne baba olmaya hazır olmak, çocuğun gelişim özelliklerini bilmek, sağlıklı eğitim verebilmeyi kolaylaştırmaktadır. (Şendil ve Kaya, 2005).

Çocuklar karşılaşılabilecekleri sorunlarla başa çıkma yollarını ailede ve özellikle ana babadan öğrenirler. Ruhsal yönden sağlıklı ya da olumsuz bir kişilik geliştirmelerinin, büyük ölçüde ana babalarının tutumlarına ve ana baba çocuk arasındaki ilişkilere bağlı olduğu söylenilebilir. Çocukların, yaşamdan zevk almaları, yeteneklerinin geliştirilmesi, mutlu ve verimli birer yetişkin durumuna gelmeleri, onların bedensel, zihinsel, toplumsal ve duygusal gereksinimlerinin karşılanmasına bağlıdır (Ekşi, 1990; Akt. Dönmezer, 1999).

Özen'in (2006) araştırmasına göre, gerek kız gerekse erkek çocukları, ebeveynlerinden olumsuz çocuk yetiştirme stillerine ilişkin tutum ve davranışlarla karşı karşıya kalıyorlarsa ve olumsuz benlik imgesine sahiplerse, ergenlik döneminde akran zorbalığına maruz kalma olasılıkları artmaktadır.

Annenin tutumu yaşamın ilk yıllarında çocukta temel güven duygusunun gelişmesinde çok önemlidir. Eğer çocuk, özellikle annenin kendini sevme, koruma ve gereksiz yere terk etmemesi duygusunu yaşarsa kendine güven duygusu geliştirmeye başlar. Bu da çocuğun kendine ve dış dünyaya güvenmesi demektir (Akt: Çetin, 2008; Erikson,1984,).

Daha sonraki yıllarda da anne babanın yanlış tutumları çocukların gelişimini olumsuz etkiler. Özellikle, Erikson'un "özerklik - kuşku" ve "utanç ve girişim - suçluluk duygusu" adını verdiği evrelerinde olduğu gibi, çocuğun ürkek, korkak, çekingen olması, kolay arkadaş edinememesi, baskı altına alınması, büyüme ve kişilik gelişiminde çok önemli rolleri olan ana babasının tutumlarından kaynaklanabilir (Akt. Çetin, 2008).

1.1.1. Anne Baba Tutumları

Anne baba tutumları değişik kaynaklarda farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Baumrind (1971), ana baba tutumlarını, anne babanın ilgi, sevgi ve kontrolü yönünden ele alarak, "otoriter", "hoşgörülü" ve "otoriteye dönük" olarak üç gruba ayırmıştır. Kuzgun (1972) ise, ana baba tutumlarını "demokratik", "ilgisiz" ve "otoriter" olarak ele almış ve incelemiştir. Yavuzer (1999), ana baba tutumlarını altı başlık altında toplamıştır. Bunlar; "Baskıcı ve otoriter tutum", "gevşek tutum", "dengesiz ve kararsız tutum", "koruyucu tutum", "ilgisiz ve kayıtsız tutum", "güven verici, destekleyici ve demokratik tutum"dur. Çağdaş (2000) ise, "itici tutum", "yetkinci tutum", "aşırı koruyucu tutum", "aşırı hoşgörülü tutum", "tutarsız tutum", "otoriter tutum" ve "demokratik tutum" adı altında yedi ana baba tutumu belirlemiştir (Çetin, 2008).

1.1.1.1. Baumrind'in Sınıflaması

Baumrind'in anne baba tutumlarına ilişkin sınıflaması bu alana kuramsal bir temel oluşturmuştur. Baumrind, anne baba tutumu ile ilgili dört boyut tanımlamıştır. Bunlar, ebeveynin kontrolü, ebeveyn çocuk etkileşiminde açıklık, olgunluk beklentisi ve bakım-destektir.

Ebeveyn kontrolü boyutu, anne babaların çocuktan, koydukları kurallara uyma konusundaki beklentilerini ve çocuk üzerinde oluşturmaya çalıştıkları kontrolü ifade etmektedir. Ebeveyn- çocuk ilişkilerinde açıklık boyutu, anne babaların çocuklarının fikirlerine ne kadar saygılı olduklarını ve koydukları sınırların nedenlerini ne oranda açıkladıklarını göstermektedir. Olgunluk beklentisi boyutu, ebeveynlerin çocuklarını zihinsel, duygusal ve sosyal alanlarda başarılı olmaları için ne oranda teşvik ettiklerini ifade etmektedir. Bakım-destek boyutu ise, anne

babaların çocuklarına gösterdikleri kabul, yakın ilgi ve gereksinimlerine karşı duyarlı olmalarını göstermektedir. Duyarlılık; anne babanın beklentilerinin, çocuğun gelişim ve kişilik özelliklerine, beceri ve yeteneklerine uygun olmasıdır (Baumrind, 1971).

Baumrind (1971), ana baba tutumlarını, yukarıda bahsedilen boyutlar çerçevesinde sıralamıştır. Baumrind'e göre ebeveynlerin çoğu bu tutumlardan birini daha baskın bir şekilde sergilemektedirler.

Otoriter (Yetkeci) Tutum

Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında yüksek, açık iletişim ve bakım boyutlarında düşük olan ebeveynlerin tutumları otoriter olarak adlandırılmaktadır. Bu aile ortamında, çocuk aileye kayıtsız şartsız itaat etmek durumundadır. Kuralları anne baba koyar ve çocukların bu kurallara uymaları beklenir. Çocuk kurallara aykırı hareket ettiğinde sert disiplinle karşılaşır.

İzin Verici (Hoşgörülü) Tutum

Kontrol ve olgunluk beklentisi boyutlarında düşük, açık iletişim ve bakım boyutlarında yüksek olan anne babaların tutumları ise izin verici olarak adlandırılmaktadır. Bu tür ailelerde çok az kural vardır, hatta bazılarında hiç yoktur. Anne babalar çocuklarına istedikleri gibi davranma olanağı verirler. Ailede disiplin ortaya çıktığında ise çoğunlukla kararsız ve kestirilemez bir disiplin görülmektedir.

Otoriteye Dönük (Demokratik) Tutum

Tüm boyutlardaki özelliklere yüksek derecede sahip olan anne babaların tutumları demokratik tutum olarak adlandırılmıştır. Anne babalar yetkileri ellerinde tutmakta ve kuralları koymaktadırlar ancak çocuklara farklı olma, kendi davranışının sorumluluğunu üstlenme ve daha fazla karar verme olanakları da vermektedirler.

Otoriteye dönük, demokratik tutum, disiplin ve katı cezayı değil akıl yürütmeyi ve açıklamayı içermektedir (Gander ve Gardiner, 1998).

Baumrind, genel olarak demokratik tutumu benimseyen anne babaların çocuklarının hem sosyal hem de akademik yönden daha başarılı olduklarını belirtmiştir. Baumrind'in sınıflaması temel alınarak yapılmış çalışmalarda da bu sonuçlar desteklenmiş, demokratik ailede yetişen çocukların akademik başarı, sosyal gelişim, benlik saygısı ölçümlerinde daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür (Akt. Yılmaz, 2000).

Maccoby ve Martin (1983), Baumrind'den farklı olarak, izin verici çocuk yetiştirme tutumunun, izin verici / hoşgörülü ve izin verici / ihmalkar olmak üzere iki farklı kategoriye içerdiğini ileri sürmüşlerdir. Böylece, demokratik, otoriter, izin verici / hoşgörülü ve izin verici / ihmalkar olarak dört tür ana baba tutumu tanımlamışlardır.

Baumrind aile tiplerinin çocuğu etkilemesini savunurken başka bir kuramcı olan Rohner, bu aile tiplerinden çok, çocuğun aile ilişkilerini algılamasını ön plana çıkarmıştır.

Baumrind'in otoriteye dönük aile içinde çocuğun gelişiminin optimal düzeyde olacağı yönündeki görüşü, Afrika, Çin ve Hispantik kökenli ailelerle yapılan çalışmalar ile aynı sonucu vermemiştir. Tüm kültürlerde çocuklar bakıcılarından olumlu davranışlar beklemektedirler. Bu davranışlarla karşılaşmayan bireyler kendilerini; düşmanca, saldırgan, bağımlı ve duygusal dengesiz, dünyayı ise olumsuz algıladıklarını belirtmişlerdir. Buradaki en önemli nokta, çocuğun ebeveyn davranışlarını nasıl algıladığıdır. Çocuklar ana babalarının davranışlarını subjektif ve farklı algılayabilmektedirler. Bu algılama ise onların ileriki yaşlardaki uyum düzeylerini etkilemektedir. Ailenin sevecen davranışlarına rağmen çocuk sevmediğini düşünebilir ve ya aile ihmal edici olsa da çocuk bundan etkilenmeyebilir. Sosyal etkileşim kuramcısına göre, bireyler kendilerini, başkalarının nasıl gördüklerine ilişkin algılarına göre değerlendirirler. Rohner'e göre zihinsel temsilleri, seçici dikkat, seçici algı ve bozuk bilişsel bilgi işleme süreçlerini içeren bireyler, sevilen, kabul edilen bireylerin gelişim özelliklerine sahip olamazlar. Reddedildiğini varsayan bu bireyler bazı işaretlere aşırı duyarlı olmaktadır. (Çelen, Yılmaz ve Berk, 2008)

Baldwin'e (1992) göre, zihinsel temsiller, bireyin geçmiş ve durumluk duygusal deneyimlerinden kaynaklanan, kendi, diğerleri ve deneyimlenen dünya ile ilgili yapılardan oluşan içsel bir organizasyondur. Zihinsel temsiller, bireyin algısını, kişilerarası ilişkilerin de dahil olduğu yeni deneyimlere tepkisini, bireylerin neyi nasıl belleklerine yerleştirdikleri ve hatırladıklarını belirler (Akt: Çelen, Yılmaz ve Berk, 2008).

1.1.1.2. Rohner ve Ebeveyn Kabul – Red Kuramı

Rohner, anne babaların kabul edici ve reddedici davranışlarının, çocukların kişilik gelişimlerinin biçimlenmesinde büyük etkisinin olduğunu ileri sürmüş ve ebeveyn kabul – reddinin çocuğun gelişimi üzerindeki olası etkilerini inceleyen EKAR kuramını ortaya koymuştur. Çocuklar anne babalardan gelecek olumlu tepkilere güçlü bir ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaç anne babalar tarafından karşılanmadığında çocuklarda endişe, güvensizlik, saldırganlık gibi tepkiler gözlenmiştir. Bu teoride bir ucunda kabul diğer ucunda red olan bir spektrum bulunmaktadır. Kabullenme; öpme, sarılma, kucaklama gibi fiziksel ve övme, güzel sözler söyleme gibi sözel olumlu davranışları içermektedir. Reddetme ise bu olumlu duygu ve davranışların gösterilmemesidir (Rohner, 2001).

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin bir bileşeni olan sıcaklık boyutunun bir ucunda, anne-babanın çocuklarına karşı gösterdikleri sıcaklık, şefkat, bakım, ilgi, destek ya da kısaca sevginin ön plana çıktığı "kabul etme" vardır. Boyutun diğer ucunda ise, bu duygu ve davranışların olamadığı veya belirgin şekilde esirgendiği, bunun yanı sıra, çocuğu inciten çeşitli fiziksel veya psikolojik davranış veya duyguların sergilendiği "reddetme" yer alır.

Sıcaklık boyutu, çocuk ile kendisine bakanlar arasındaki sosyal etkileşime ait bir tutumun yanı sıra, bu sosyal etkileşimin çocuğun zihnindeki tasarımına işaret etmektedir. Çocuğun zihinsel tasarımı, yaşadığı, sevildiği ve kabul edildiğine veya sevilmediği ve reddedildiğine dair sübjektif algıdır. Ebeveyn Kabul-Red Kuramında bir başka iki uçlu boyut da, bir ucunda özerklik bir ucunda kontrolün olduğu kontrol boyutudur. Bu boyut, ebeveynin aşırı izin vericiliği ile aşırı kısıtlayıcılığı arasındadır. Kontrol ile ebeveynin çocuğun davranışlarını ne kadar sınırladığı veya kısıtladığı

kastedilmektedir. Ebeveyn kontrolü değerlendirilirken kuralların ne sıklıkta gerçekten zorlandığı belirlenir (Rohner,2001).

Rohner (2001), dört temel ifade yolunun herhangi biri ya da birkaçı şeklinde ortaya çıkabileceğini öne sürmüştür: soğuk ve duygusuz, düşmanca ve saldırgan, kayıtsız ve ihmalcı, ayrışmamış reddetme.

Saldırgan veya düşmanca olan ebeveynler bunu çocuklarına fiziksel olarak (vurma, itme, bir şey fırlatma, çimdikleme, yaralayıcı olan sembolik el-kol hareketleri yapma gibi) ve / veya sözel olarak (alay etme, bağırma, çocuğa veya çocuk hakkında aşağılayıcı ve eleştirici şeyler söyleme gibi) kötü davranarak gösterirler (Rohner, 2001). "Ayrışmamış reddetme", anne-babanın çocuklarını ihmal ettikleri, ya da onlara karşı şefkatsiz veya saldırgan olduklarına dair açık bir davranışsal gösterge olmamasına rağmen, çocukların anne-babalarının umurunda olmadıklarına veya onlar tarafından sevilmediklerine inanmalarıdır (Rohner, 2001).

İhmal, kayıtsızlığın davranışa yansımış halidir ve anne babanın çocuğun hem maddi ve fiziksel hem de sosyal ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamaması anlamına gelmektedir. Anne babalar fiziksel ve psikolojik olarak tepkisiz ve ulaşılmaz olmaktadır.

Ebeveyn kabul veya reddi, kişi tarafından algılanıp yaşanıldığı şekliyle veya başka bir kişi tarafından gözlenildiği şekliyle ele alınabilir. Araştırmalar, fenomenolojik yaklaşımla elde edilmiş bilgilere daha fazla güvenilebileceğini ortaya koymaktadır. Bir çocuk (ayrışmamış reddedilme durumunda olduğu gibi), dıştaki gözlemcilerin reddedilme ile ilgili pek (veya hiçbir) işaret gözlemlemedikleri bir durumda kendisini sevilmeyen biri gibi algılayabilir. Aynı şekilde, bunun tersi olan durumda, dıştaki gözlemciler önemli miktarda anne-baba saldırganlığı veya ihmali bildirirken, çocuk kendisini anne-babası tarafından reddedilmiş gibi hissetmeyebilir. Bu duruma çocuk istismarı ve ihmali vakalarında rastlanmaktadır (Rohner, 2001).

Önemli düzeyde reddedilme yaşayan birçok çocuk (ki bu nokta kişiden kişiye değişmektedir), giderek artan ve kendisine giderek daha fazla acı veren öfke, kızgınlık gibi yıkıcı duygular yaşar. Bunun sonucunda birçok reddedilmiş çocuk,

daha fazla reddedilmekten korunabilmek için kendisini duygusal olarak kapatır. Diğer bir deyişle, duygusal açıdan daha tepkisiz olurlar. Bu durumda, sevgi gösterebilme, sevgi göstermeyi isteme, nasıl sevgi göstereceğini bilme ve başkalarının kendisine gösterdiği sevgiyi kabul etmede sık sık sorun yaşanır (Rohner, 2008).

Anne babaların duygularını anlatma biçimleri bireysel ve kültürel farklılıklar gösterebilir. Kabullenme ve reddedilme birey tarafından öznel olarak yaşanan durumlardır. Sıcak, ilgili ailelerde bile çocuk bazen reddedileceğini düşünebileceği gibi, anne babanın çocuğunu ihmal ettiği durumlarda çocuk reddedilme duygusunu yaşamayabilir. Önemli olan çocuğun o sırada kendisini nasıl hissettiğidir (Şendil ve Kaya, 2005).

Aşağıda boşanmanın çocuklar üzerinde görülen etkileri anlatılmaktadır.

1.2. Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri

Boşanma, hem anne babayı hem de çocukları etkileyen, aile sisteminde değişikliğe sebep olan bir süreçtir. Aşağıda önce boşanma kavramı ele alınmış daha sonra çocuk üzerindeki etkilerinden söz edilmiştir.

1.2.1. Boşanma

Boşanma; aile kurumunun bitişinin hukuksal boyutunu temsil eder. Boşanma, hukuk, psikolojik ve sosyal süreçleri kapsar ve psikolojik, sosyal, ekonomik boyutlarıyla çocukların yaşamını etkileyen bir olaydır (Öztürk, 2006).

Boşanma, günümüzde artış gösteren sosyal bir gerçek haline gelmiştir. Boşanmaların çoğu kent ailelerinde görülmektedir (Karakuş, 2003). 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde 6 milyon çocuk boşanmış aileye sahipti (Behrman ve Quinn, 1994). Ülkemizde boşanma oranının Batı ülkelerinde yüksek olduğu kadar olmasa da gün geçtikçe arttığı istatistiksel verilerden anlaşılmaktadır (Öztürk, 2005).

Boşanma, hukukî açıdan ele alındığında çeşitli hukukî sonuçları beraberinde getiren, ama temelde karı kocalık durumunun son bulması anlamını taşıyan bir

olgudur. Sosyolojik ve psikolojik açıdan ele alındığında ise, boşanma, çocuğun gelişiminde en önemli faktör olan tam aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini duyurabilecek bir olaydır. Tam aile, ana baba ve çocuklardan oluşan, üyeleri arasında karşılıklı sevgi, saygı, dayanışma ve birbirlerine ait olma duygusu bulunan bir topluluktur. Böyle bir aile, çocuğun duygusal sosyal ve ahlâkî gelişmesinde temel etmendir.

Tam ailenin olumlu biçimde rollerini yerine getirebilmesinin bazı koşulları vardır. Bunlardan en önemlisi ana baba arasında ve onlarla çocuklar arasındaki uyumdur. Uyum, sevgi ve güven üzerine kurulmuş ilişkiler bütünüdür. İki yaşına kadar annenin çocuk için en önemli sosyal çevreyi oluşturduğu söylenmektedir. Araştırmacılara göre, bir çocuğun ilk yıllarında annesi ile ilişkilerinin niteliği onun sonradan dünya ile olacak ilişkilerini belirler. Babanın etkisinin daha sonraki yaşlarda, özellikle okul döneminde daha kesin olduğu ileri sürülmektedir. (Akyüz, 1978).

Çocukların evlilik çatışmasını, çatışmanın şiddeti arttıkça ve özellikle fiziksel saldırganlığı içerdiğinde daha ümitsiz ve üzüntü verici olarak algılamaktadırlar (Şendil (1999)).

Sorunlu bir evliliğin sürdürülmesi mi yoksa boşanma mı çocukta daha olumsuz bir etki yapar sorusunun cevabını vermek güçtür. Bazı evliliklerin sonlanması çocuğun rahatlamasını sağlamaktadır (Çelikoğlu, 1997). Araştırmalar bir arada olup çatışan ailelerin çocuklarının, anne babası boşanmış çocuklardan daha fazla zorluk yaşadıklarını göstermiştir (Amato, 1994). Konuyla ilgili yapılan 12 yıllık boylamsal çalışma sonucunda, anne baba çatışmasının çok fazla olduğu ailelerde yetişen çocukların, anne babaları birlikte yaşamak yerine boşanmayı tercih ettiklerinde daha sağlıklı yetişkinler oldukları bildirilmiştir (Akt. Özen, 1999).

Evlilik çatışmasının yüksek olduğu ailelerden gelen çocuklar, çatışmanın düşük olduğu ailelerden gelen çocuklara göre daha fazla davranış problemi göstermektedirler ve çatışmaya dair tehdit algıları daha fazladır (Şendil, 2007). Ancak tehdit algısı yaş büyüdükçe azalmaktadır (Şendil, 2003).

1.2.2. Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri

Boşanma, çocukların alıştıkları yaşam şeklinin değişmesine ve ebeveynlerden biriyle daha az görüşülmesine sebep olduğu için çoğunlukla çocukların stres yaşamasına sebep olmaktadır. Çocuklar doğal olarak bu karışık ortamda kendi durumlarının ne olacağı ile ilgili yoğun bir endişe yaşamaktadırlar (Öztürk, 2005).

Boşanma olayına bir kriz olarak bakılabilir. Ebeveynden ayrılma, çocuk için herhangi bir ayrılmadan farklıdır ve onun problem çözme konusundaki henüz yeterli olmayan becerileri bu yeni ve tehlikeli durumla baş etmesini güçleştirebilir (Walczak ve Burns, 1999).

Çocuklar arasında yapılan tüm araştırmalar çocukların boşanma olayını kabul etmediklerini göstermektedir. Çocuklar kötü bir evliliği boşanmaya yeğ tutmaktadırlar (Collange, 1997, Akt. Öztürk, 2006). Evli anne babaların çocuklarına oranla boşanmış anne babaların çocuklarında uyum problemlerinin daha fazla görüldüğü belirtilmektedir (Neher ve Short 1998, Akt. Özen, 1999).

Literatürde boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri genel olarak üç başlık altında toplanmıştır (Amato ve Keith): (1) Anne veya baba yoksunluğu bakış açısı: iki ebeveyn yerine tek ebeveynle yaşayan çocukların sosyalleşmelerinde eksiklik olacağı düşüncesi, (2) Ekonomik zorluklar bakış açısı: boşanmanın, annenin aile reisi olduğu ailelerde çocuğun bakımı ve sağlığını olumsuz etkileyecek şekilde ekonomik zorluklara neden olduğu görüşü, (3) Aile içi çatışma bakış açısı: Boşanma öncesi, boşanma süreci ve sonrasında anne ve baba arasında çatışma yaşanmasının, hoş olmayan bir ev ortamının yaşanmasına neden olduğu ve bunun da çocukların stres, mutsuzluk ve güvensizlik yaşamalarına yol açtığı görüşü (Maccoby ve Martin, Akt. Özen, 1999).

Çocuklar boşanma sürecinde, boşanmayı reddetme, boşanma nedenine kızma, anne babayı bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon ve boşanmayı kabullenme gibi evrelerden geçmektedirler (Öztürk, 2006).

Çocuklar boşanma sonrasında terk edilmişlik duyguları yaşayabilirler ve anne babayla ilişkinin devamına olan güvenleri sarsılabilir. Yanında kaldıkları ebeveynin de kendilerini terk edeceği korkusu ile hırçın davranışlar sergileyebilir ya da içe kapanabilirler (Karakuş, 2003). Çocuklara ayrılık sürecinde ve sonrasında duygularını ifade etme şansı tanınmazsa sonraki dönemlerde çocuklarda depresyon, ayrılma bunaltısı, kişilik sorunları ve dikkat eksikliği gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu çocuklar yetişkinlerden fazla ilgi istemekte, yetişkin olduklarında tek başlarına başarıya gücünü kazanamamakta ve yalnız kaldıklarında kendilerini kötü hissetmektedirler (Öztürk, 2005).

Boşanma hakkında az çok bir şeyler bilmek ve sürekli anne babanın kavgasına tanık olmak bile birçok çocuğu anne babasının ayrılıyor ya da boşanıyor olduğu haberine hazırlanamamaktadır. Olay gerçekleştiği zaman ki bu çoğu kez anne ya da babanın evden ayrılması ile kanıtlanır, birçok çocuk gerçekten sarsılmaktadır. Eğer çocuk, anne ve babasının kavgalarından uzak tutulmuşsa daha da büyük bir şok yaşamaktadır. İstismar eden biri bile olsa, bir ebeveyninden ayrı olmak çocukları dehşete düşürmektedir. Çocuğun aileyi terk etmiş olan ebeveyni özlemesi doğaldır. Ebeveynin ayrılmış olması çocukların bağlılık duygularını yok etmemektedir (<http://.../cocukruh/bosanma.htm>).

Çoğu çocuk, anne ve babasının arasındaki çatışmaya kendilerinin sebep olduğuna inanabilir; suçluluk duygularına kapılabilir. Bu durumda özellikle evden ayrılan anne babanın çocukla aynı cinsiyetten olduğu durumlarda çocuk onun rolünü üstlenmeye çalışabilir. Bazen bu durum evde kalan anne ya da baba tarafından pekiştirilebilir. Bazı çocuklar da anne ve babalarını biraya getirebilmek için sorumluluklar alabilir, bazen de kurban olabilirler. Çocuk, hem fiziksel hem de psikolojik olarak yaralanabilir. Travma geçirip boşanmayı durdurmak isteyebilir. Çocuklar, anne ve babalarının evlilikleri bitse de onların birlikteliklerine ihtiyaç duyabilirler (Gençtan, 1989, Akt: Karakuş, 2003).

Çocuğun tepkileri; anne babanın ayrılmadan önceki durumu, beraber kalınan ebeveynin uyumu, evden ayrılan ebeveynle ilişkisinin nasıl olduğu, anne ve babanın ebeveynlik becerisi, çocuğa yönelik sevgileri, boşanmanın açık bir şekilde

konusulması, anne baba arası çatışma derecesi, sosyo-ekonomik sıkıntılar ve değişimlerden etkilenmektedir (Öztürk, 2006).

Yapılan araştırmalar, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu ortaya koymuştur. En sık görülen ruhsal uyumsuzluklar arasında okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları ve duygusal çökkünlük sayılmaktadır (Yörükoğlu, 2000, Akt. Öztürk, 2006).

Çocukta boşanmanın etkilerine üç açıdan bakılabilir. Bunlar; boşanmanın çocuğun günlük hayatına getirdiği etkiler, çocuğun yaşı ve çocuğun boşanmadan sonra ebeveynlerinden biriyle yaşamaya başlamasıdır (Çelikoğlu, 1997).

Anne babanın ayrılması ya da boşanması çocuğun okul başarısında azalmaya neden olabilir. Dikkatini verememe, derslere karşı ilgisizlik ve dalıp gitmeler nedeniyle çocuğun ders başarısı düşer. Sınav notları kötüleşebilir. Arkadaşları ile geçimsizlik, çabuk sinirlenme, ani öfke patlamaları, oyunlara katılamama ve teneffüslerde sınıfta yalnız kalmayı tercih etme gözlenebilir. (Özen, 1999).

Çocukların çoğu anne babanın ayrılma ya da boşanmasına karşı, kazandığı yetileri kaybediyormuşçasına gelişim düzeyi ve yaşının altında davranış kalıpları içine girerek tepki gösterebilir. Örneğin, daha önce tuvalet eğitimi almış bir çocuk altını kirletebilir.

Çocuğun ayrılığa vereceği tepkilerden biri de öfke ve kızgınlıktır. Bu öfke, ayrılığın kendisine, anneye ve babaya karşıdır. Çocuk, öfkesini her ortamda dışa vurabilir. Evde anne ya da babasına, okulda öğretmen ve arkadaşlarına karşı agresif davranışları dikkat çeker. Bağırır, çağırır, nedensiz öfkelenir ve kavga çıkarır. Aslında öfke çocuğun yeni hayata uyum sürecinde yaşanması gerekli bir duygudur. Çocuğun bu özelliğini bilmeyen anne ya da babalar öfkeye öfke ile cevap verebilirler. Bu durum çocuğun duygusal boşalmasına engel olur ve dışa yansıtılmayan öfke ve kızgınlık, çocuğun içine kapanmasına ve kendini toplumdan tecrit etmesine neden olur (Öztürk, 2005, <http://...bosanmisanneler.org.tr>).

Boşanmış anne babalar genellikle karar alma sürecinde, temel değerler konusunda, bilgi alışverişi esnasında, maddi hususlarda ve sorumlulukların paylaşımında çatışma yaşamaktadırlar. Anne babanın çatışmasının kurbanı olan çocuklar, yetişkinliklerinde diğer bireylere göre daha fazla uyum sorunları yaşamaktadırlar. Çocukluğu yetişkinliğe hazırlık dönemi olarak görürsek; yetişkinliğe özgü zorluklarla baş edebilmek için gerekli becerilerin çoğunun çocukluk çağında anne babadan öğrenildiği görülür. Bu becerilerin çoğu insan ilişkileri ile ilgilidir ve bu becerileri gelişmeyen bireyler uyum güçlükleri yaşamaktadırlar (Thayer ve Zimmerman, 2001).

Çocuklar genellikle boşanmanın ilk yılında daha fazla stres yaşamaktadırlar. Sonraki yıllarda ise olumlu hislerin artmaya başladığı savunulmaktadır (Çelikoğlu, 1997).

Çocuğun boşanmadan sonra yeniden toparlanabilmesi için, ebeveyn çatışmalarının en alt düzeyde olması ya da sonlanması, ekonomik güçlüklerin fazla olmaması, çocuğun her iki ebeveyni ile de görüşebilmesi gerekmektedir (Arifoğlu, 2006).

Boşanmanın çocukları nasıl etkilediği konusunda genellemeler yapmak olanaksızdır. Çünkü her boşanma olayı aslında kendine özgü, karmaşık, çok yönlü bir olaydır. Fakat her şeye rağmen, psikolog ve eğitimciler çocuğun boşanma anındaki yaşına bakılarak boşanmanın onu nasıl etkileyeceği konusunda bazı genellemeler yapılabileceğini ileri sürmektedirler (Akyüz, 1978).

Çocuğun boşanmayı algılayışı ve bu olaya vereceği duygusal tepkiler gelişim düzeyine göre değişmektedir. Okul öncesi dönemde (0-5 yaş) çocuk için boşanma, sadece bedensel bir ayrılış olup geçicidir. Bu yaştaki bir çocuk, eşlerin birbirlerine karşı olan olumsuz hislerini anlayamaz. Boşanma onda korku ve şaşkınlık yaratır. Ne olup bittiğini anlamakta zorlanır. Özellikle boşanma sonrası çökkünlük belirtileri gösteren annelerin çocuklarında; anneye aşırı bağımlılık, anneden ayrılamama ve kazandığı tuvalet alışkanlığını kaybetme gibi yaşından küçük davranışlar görülebilir.

İlkokul döneminde çocuk için boşanma artık sonuçları bilinen bir olaydır. Çocuk anne babası arasındaki duygusal bağın koptuğunun farkındadır. Anne babaya karşı aynı anda farklı hisler besleyebilir. Bazen annesini bazen de babasını hatalı bulur. Ayrılığın sebebi olarak bu yaştaki çocuk kendini suçlayabilir. Yaş ilerledikçe anne ve babası açısından olayı farklı değerlendirmeye başlar. Kendini suçlaması azalır. Anne babadan birine kendini yakın hisseder. Ergenlik döneminde boşanma asıl anlamıyla kavranabilir. Ergen, özellikle geleceği ile ilgili endişeler taşır. Anne ve babaya karşı zaman zaman farklı duygular içine girer. Olayı iki taraf açısından da değerlendirmeye çalışır. Boşanma sonrası ailedeki rol ve sorumluluk dağılımı ile ilgilenir (Öztürk, 2005).

Daha küçük yaştaki çocuklar üzüntülerini sembollerle eşleştirebilirken, okul çağındaki çocuklar başlarına ne geldiğinin farkındadırlar. Bu yüzden uç noktada üzüntü yaşamakta ve gelecekte korkmaktadırlar. Bu yaştaki çocuklar boşanma olayından utanabilirler ve üzerinde konuşmak istemezler. Boşanmadan en fazla etkilenenler, karar alma, bağımsızlaşma döneminde olmaları, gelecek kaygılarını çok yoğun yaşamaları, farkındalıklarının artmış olması ve anne babalarının ideal eş imajını çağrıştırmaları nedeniyle ergenlerdir. Ancak gelişim basamaklarında yaşanan problemlerin çocukları ne oranda etkilediği ailelerin tutumlarına ve çocuğun kişilik özelliklerine göre de farklılaşmaktadır. Yapılmış son araştırmalar, evden ayrı yaşayan yetişkin çocukların da ebeveynlerinin boşanacağını öğrendiklerinde, onların anlayamadığını bilseler dahi tam bir şok yaşadıklarını göstermiştir. Bazıları evden ayrılan ebeveyni suçlayarak evde kalan acıdıkları ebeveyne yardım etmeye çalışmakta, bazıları ise, evi tamamen terk etme eylemine girişmektedirler. Birçoğu ise, evlenmekten ve çocuk sahibi olmaktan vazgeçmektedirler (Verlag, 1994)

Boşanmanın kız ve erkek çocuklar üzerinde yarattığı etkilerin farklı olup olmadığı konusunda da araştırmalar yapılmıştır. Erkek çocuklarda dışa yönelim türü problem davranış belirtileri boşanmadan sonra görülürken, kız çocuklarda içe yönelim türü problem davranış belirtilerinin hem boşanma öncesinde hem de boşanmadan sonra görüldüğü bulunmuştur. Öte yandan konuyla ilgili literatürde iki farklı grup bulgunun yer aldığı görülmektedir. Bir grup araştırma bulgusu, erkek çocukların kızlara oranla anne baba çatışması ve boşanmadan daha olumsuz bir şekilde etkilendiğini belirtirken (Thomas vd, 1996; Harolld ve Conger, 1997); diğer

bir grup araştırma bulgusu ise (Spigelman vd, 1991; Doherty ve Needle, 1991); özellikle boşanmaya verilen tepkide cinsiyet farklılığının kesin bir şekilde var olduğunun söylenmesinin yanlış olduğunu, problemin türü, boşanmanın üzerinden geçen süre, yaş gibi değişkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiğine işaret edilmektedir. Özen'in (1999) araştırması, boşanmaya bağlı olarak uygulanan disiplinde ortaya çıkan azalmanın ve model alınabilecek erkek figürünün olmamasının erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilenmesine neden olacağı yorumunu desteklemektedir (Akt. Özen, 1999).

Boşanmanın ilk etkileri kızlara oranla erkeklerde daha fazla olmaktadır. Bu durum erkeklerin ve kızların duygularını bastırma ve gösterme konusundaki farklılıkları ile ilgilidir. Erkek çocukların verdikleri tepkiler daha agresif olmaktadır. Kız çocuklar ise hislerini genelde saklı tutmaktadırlar ancak bu içte kalmış duygular ergenlik döneminde ortaya çıkmakta, bu çocuklarda evden kaçma, alkol ve madde bağımlılığı görülebilmektedir. Ayrıca ileriki dönemlerde karşı cinsle sağlıklı ilişkiler kurma çabaları da olumsuz etkilenmektedir (Verlag, 1994).

1.3. Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Anne Baba Tutumlarının Önemi

Anne ve baba birlikte yaşamasalar da çocukları sevgi ve desteklerinden mahrum bırakmadıklarında çocuk sağlıklı bir birey olarak yetişir. Ancak her boşanmada çocukların örselendikleri de bir gerçektir. Bu örselenmeyi en aza indirmek için anne babanın yanlış tutum ve davranışlardan kaçınmaları gerekmektedir (Çelikoğlu, 1997).

Çocuk, boşanmadan sonra her iki ebeveynle görüşebilme ve arkasından gelebilecek bir aile krizinde yer alan bireylerle ilişkisine devam edebilme hakkına sahip olmalıdır.

Aileyi oluşturan bireyler arasındaki en önemli ilişki eşlerin birbirleriyle olan ilişkisidir. Aile içinde çocuk, anne-baba ilişkisini her yönüyle gözlemlemekte ve yaşamaktadır. Anne babanın çocuğa karşı tutumları ve anne babanın birbirleriyle olan ilişkilerinin çocuğa yansması çocuktaki ilk kişiler arası duygu, tutum ve davranışların oluşmasında büyük önem taşımaktadır. Anne baba ayrı olsalar bile ailenin sağlıklı bir etkileşim içinde olması son derece önemlidir (Cüceloğlu, 1994).

Boşanmış anne babalar arasındaki sevgi-nefret ilişkisi çoğu kez çocuğun arada kalmasına sebep olmaktadır. Çocuğun yanında kalmadığı ebeveynini ziyaret etmesi konuda anne babanın düşmanca davranmaması gerekir. Genellikle çocuklar, her zaman birlikte olmadıkları ebeveyn tarafından şımartılırlar. Bu, ebeveynin çocuğun sevgisini kazanmak için başvurduğu bir yoldur. Aynı şekilde velayet hakkına sahip olan ebeveynin çocuğu tamamen etkisi altına aldığı durumlar da vardır. Her iki tutum da çocuğa zarar vermektedir (Fritsch, 1985).

1.4. Boşanmanın Çocuğun Sosyal Uyumunu Üzerindeki Etkileri

İnsan, içinde bulunduğu ortamda beklentiler ortaya çıktığında, bu talepleri muhakeme eder ve bunun sonucunda bazı tepkiler verir. Birey, sosyal amaçlar edinmeye başladığında ve potansiyelini, içinde bulunduğu ortamın beklentileri doğrultusunda gelişmek için kullandığında sağlıklı bir uyum göstermiş olur (Gençöz, 1998).

Köknel'e (1993) göre uyum; dış ve iç ortamdan kaynaklanan, doğal ve toplumsal koşulların neden olduğu değişikliğe alışma sürecidir. Uyum, bireyin kendi benliğiyle ve çevresiyle dengeli ve etkili bir ilişki kurabilmesi, geliştirebilmesi ve sürdürebilmesidir

Sosyal uyum; bireyin diğer insanlarla uyum gösterebilme ve içinde bulunduğu gruba kendini özgürce tanıtabilme başarısıdır. İyi bir sosyal uyumu bazı ölçütlerle anlamak mümkündür. Bu ölçütleri aşağıda belirtildiği şekliyle açıklayabiliriz.

- a. Farklı Gruplara Uyum Gösterme: farklı gruplara uygun bir biçimde davranan, onlarla ilişki kuran, arkadaş gruplarına olduğu kadar yetişkinlere de uyum gösteren birey, sosyal açıdan uyumlu bir kişi olarak kabul edilir.
- b. Sosyal Tutumlar: toplumca istenen tutum ve tavırları diğer insanlara yönelten, sosyal yaşama bu tavırlarla katılan kişiler sosyal bakımdan uyumlu sayılırlar.
- c. Kişisel Doyum: sosyal ortamda aldığı rolle, kurduğu ilişkiden yeterince doyum sağlayan kişi sosyal bakımdan uyumlu sayılır (Akt. Durak, 2006).

Toplumsal alanda uygun bir örnek oluşturma ve çocuğun toplumsal davranışlarını biçimlendirme görevi aileye düşmektedir. Aile çok zengin bir ilişki ve etkileşim ortamı içermektedir. Çocuk kendini, toplumu en iyi biçimde temsil eden güçlü bir örnek içinde bulur. Aile çocuğa davranış kalıpları; değerler aktarır ve deneyim ortamı oluşturur. İlk sosyal deneyimlerin edinildiği yer ailedir. Çocuğa yönelik tutum ve davranışlar bu ilk yaşantıların oluşmasında büyük önem taşır. Çocuk bir yandan sosyal bir varlık olduğunun bilincine varırken bir yandan da davranışlarını taklit edeceği bir modele gereksinim duyar. Aile çocuğa karşılıklı ilişkiler ortamında kültürden büyük ölçüde etkilenmiş olan maddi, sosyal ve duygusal bir referans çerçevesi sunarak çocuğun sosyalleşmesinde/ kültürlenmesinde önemli rol oynar (Dönmezer, 1999). İki ebeveynli ailelerin, çocuklarına tek ebeveynli ailelere göre çocuk gelişimi açısından daha elverişli bir çevre sundukları kabul edilmektedir. Boşanmanın olumsuz etkileri sıklıkla, tek ebeveyn ile büyümenin sonucu olan sosyalizasyon eksikliğine bağlanmaktadır (Akt. Işık, 2007).

Ebeveyn etkileşimi sonucunda kazanılan yeterlilik duygusu, çocuğun akranlarıyla olan ilişkilerine yansımakta, çocuk aile içinde gördüğü şekilde sosyal ilişki kurabilmektedir (İmamoğlu, 2009).

Anne ve babaların güven verici, destekleyici ve hoşgörülü biçimde çocuklarına yaklaşmaları, çocukların sosyal uyumu için ideal olan etkileşim biçimidir. Anne-babaların, çocukların hem ilgi ve ihtiyaçlarına duyarlı davranarak, hem de çocuklarını denetleyerek bir dengeyi yakalamaları gerekir. Çocuklarının sosyal uyumunu olumlu yönde destekleyen ebeveynlerin öncelikle çocukların gelişim dönemlerini bilmeleri ve çocuklarını kendilerine özgü bireyler olarak kabul etmeleri gerekir. Anne ve babanın çocuklarına dengeli kararlı ve tutarlı davranmaları çok önemlidir. Ebeveynler, çocuklarının sosyal uyumunda uygun ve sağlıklı birer özdeşim modeli olacak şekilde davranmalı, çocuklarının yaş ve gelişim özelliklerine uygun beklentiler taşımalıdır.

Anne ve babanın çocuklarına sunduğu koşulsuz sevgileri, sevgi ve hoşgörüyeye dayanan etkileşimleri, çocuklarının bağımsız, içten denetimli bir kişilik yapısını geliştirmesini sağlar. Ebeveynlerin çocukla iletişimde, güven ve saygı öncelikli olmalıdır. Aile içinde uyulması gereken sınırlılıklar ve standartlar önceden

belirlenmeli, çocuğa anlayacağı biçimde açıklanmalı ve rehberlik edilmelidir. Çocuğun görüş ve düşüncelerine değer vermek, karşılıklı iletişimlerde emir verme, uyarma, tehdit etme, öğüt verme, yargılama, suçlama gibi iletişim engellerini kullanmamak önemlidir. Çocuklarının sosyal uyumunu destekleyen ebeveynler; çocuklarıyla nitelikli ve sık zaman geçiren, sosyal yaşantıları paylaşan, onları dinleyen, sorularına karşılık veren, çocukları için gerekli olan uyarıcıları sağlayan, demokratik bir tutum içinde sorunlara çocuklarla birlikte çözüm arayan, güven verici ve hoşgörülü bir tutum içinde, gerektiğinde sınırlamalar ve denetlemeler getiren ebeveynlerdir (Çağdaş ve Secer, 2002, Akt. Işık, 2007).

Araştırma sonuçları göstermektedir ki sıcak ve sevecen babalar çocuklarının pozitif kendilik değeri geliştirmesine yardımcı oldukları gibi çocuklarında cinsiyet rollerinin gelişimini de etkilerler. Erkek çocuklar babalarından erkeklerin ilgileri, faaliyetleri ve sosyal davranışlarını öğrenirken, kızlar erkeklerle rahat ve güvenli bir ilişki kurmayı öğrenirler. Babalar erkeklerde başarı, kızlarda kişisel uyum üzerinde olumlu etkiler yapmaktadırlar. Boşanmış ailelerde annenin yanında kalan çocuklarda bu alanlarda problemler görülebilmektedir. Babanın yokluğu hem kız hem de erkek çocukların sosyal davranışlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Sayar, 2006)

Yapılan araştırmalar velayeti alamayan ebeveyn ile daha fazla zaman geçiren çocukların her türlü uyum alanında daha iyi olduklarını göstermiştir (Sayar, 2006).

Sosyal uyumda gecikme pek çok davranış problemi, içe-donuk, çekingen güvensiz kişilik gibi olumsuz kişilik özelliklerine neden olabilir (Çağdas ve Secer, 2002, Akt. Işık, 2007).

1.5. Konuyla İlgili Yurt İçi ve Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

1.5.1. Anne Baba Tutumları ile İlgili Araştırmalar

Yurt içinde ve yurt dışında anne baba tutumları ile ilgili yapılmış birçok araştırma bulunmaktadır.

Lengua ve arkadaşlarının (1999) araştırmalarına göre; çocukla kurulan ilişki biçimi ve ebeveynin çocuğu kontrol şekli önemli ebeveynlik ölçütleridir. Ancak çocuğun mizacı çoğu kez olumsuz ebeveyn tutumlarının etkilerini azaltabilmektedir. Diğer bir deyişle, çocuğun anne babanın olumsuz tutumlarından etkilenme düzeyi, bireysel özellikleri ile ilişkilidir.

Ebeveyn işlevleri ile çocuğun uyumu arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırmada, destekleme, denetleme ve disiplin gibi temel ebeveyn işlevleri ele alınmıştır. Çocuğun günlük sorunlarını çözmesine ebeveynin yardımı, çocuğun olumlu davranışlarını ve başarılarını övme ve ebeveynin çocuğa sevgi göstermesi destekleme içinde yer almaktadır. Denetleme, çocuğun aktivitelerine süpervizyon, çocuğun okul ve arkadaş ilişkilerini takip etme, aile ve toplum kurallarına uymasını sağlama gibi etmenlerden oluşmaktadır. Disiplininin ise, fiziksel cezalar gibi zorlayıcı veya yanlış davranışları çocukla tartışma gibi zorlayıcı olmayan yöntemler gibi iki ana başlıkta toplanabileceği söylenmektedir. Araştırma sonucunda, ebeveyn desteği ve denetlemesinin olması ve ebeveynin zorlayıcı cezalardan uzak durmasının, çocuğun okul başarısını arttırdığı, davranış problemleri ve madde kullanımının olmamasını sağladığı; ayrıca psikolojik sağlık, kendilik algısı ve sosyal yetenekleri arttırdığı bulunmuştur (Amato ve Fowler, 2002; Akt. Candan, 2006).

Herken ve Bodur (1998) araştırmalarında anne baba tutumlarının gençlerin kişilik ve ruhsal belirti düzeyi üzerinde etkili olduğu ve çocuklara karşı davranışlarda anne ve babanın birbirleri ile tutarlı olmalarının olumlu etki yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.

Çocuklarına uyguladıkları disiplinin nedenlerini belirten, davranışın zararlı sonuçlarını ortaya koyan ve çocuklarına sevgilerini rahatça ifade eden ailelerin çocuklarının ahlak gelişimi daha ileri düzeyde bulunmuştur. Çocuklarına fiziksel cezalar uygulayan ve onları bazı ayrıcalıklardan mahrum ederek disiplin uygulayan ailelerin çocukları ise, diğer çocuklara göre daha az sempatik, cömert ve yardımsever oldukları görülmüştür(Akt. Yıldız, 2003).

Alisinanoğlu (2003), çocukların denetim odakları ile algıladıkları anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Denetim odağı; çevresinde olup bitenlerin kendi denetiminde olduğuna ve yaşamını istediği yöne çevirebileceğine inanmak anlamına gelen içten denetim ve başka güçlerce denetlendiğini düşünme ve bu nedenle ödüle ulaşma ya da cezadan kaçma konusunda kişisel çabaların etkisi olmayacağına inanma anlamına gelen dışsal denetimi içermektedir. Bu araştırma sonucunda; cinsiyet ve annenin eğitim durumunun denetim odağı üzerinde önemli bir farklılığa sebep olduğu, koruyucu annelerin çocuklarının daha dıştan denetimli oldukları, ailelerin erkek çocuklara daha farklı davranıp kızlara göre daha dıştan denetimli olmalarına sebep oldukları bulunmuştur. Ayrıca annenin öğrenim düzeyi arttıkça çocuklar daha içten denetimli olmaktadır.

Çetin (2008), ilköğretim öğrencilerinde empatik beceri düzeyi, özsaygı ve ana baba tutumlarını incelediği araştırmasında, otoriter anne baba tutumu ile empatik beceri ve özsaygı düzeyi arasında negatif bir ilişki bulmuştur. Ayrıca erkek çocukların anne babalarını kız çocuklara göre daha otoriter algıladıkları görülmüştür.

Şendil (2008), annelerin aile hayatı ve çocuk yetiştirme tutumları ile çocukların özerklik gelişimi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında annelerin çocuk yetiştirme tutumlarının özerklik gelişimini etkilediğini bulmuştur.

1.5.2. Boşanmanın Etkileri ile İlgili Araştırmalar

Yabancı literatüre bakıldığında boşanma ve çocuk üzerindeki etkileri ile ilgili birçok araştırmaya rastlanmaktadır.

Amato ve arkadaşları (1995); eğer ailede çatışma yüksek ise, ailesi boşanmış çocukların, anne babası birlikte olan çocuklardan daha huzurlu olduklarını, çatışmanın az olduğu ailelerde ise, anne babası birlikte olan çocukların diğerlerinden daha huzurlu olduklarını bulmuşlardır.

Yapılan boylamsal bir araştırmada, boşanmış ailelerdeki çocukların evli ailelerdeki çocuklara göre daha fazla davranış sorunları sergiledikleri ve okul başarılarının daha düşük olduğu bulunmuştur (Cherlin ve ark.,1991, Akt. Öngider, 2006)

Ülkemizde boşanma oranlarındaki artışla birlikte boşanmanın çocuk üzerindeki etkisini araştıran çalışmaların da çoğaldığı görülmüştür.

İstanbul Üniversitesi çocuk psikiyatrisi kliniğinde tedavi gören 3-13 yaş arasındaki 62 boşanmış aile çocuğu incelenmiş, araştırmada 10 çocukta okul başarısızlığı, 15 çocukta saldırganlık, 2 çocukta hırsızlık, 18 çocukta nörotik tepki olduğu belirlenmiştir. (Cebiroğlu, 1977; Akt. Candan, 2006).

Özen'in (1999) yaptığı araştırmada ise; evli ancak çatışmalı anne babaların çocukları ile boşanmış anne babaların çocukları arasında, gösterdikleri davranış ve uyum problemleri açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Özen'in (1998) bir diğer araştırmasında ise çatışmalı ve boşanmış anne babaların çocuklarının çatışmasızlara göre daha fazla psikolojik problem yaşadıkları ve kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca tam aileye sahip çocuklara, boşanmış aileye sahip çocuklara göre çevrelerinden daha fazla sosyal destek algılamaktadırlar.

Öztürk (2006), anne babası boşanmış ve anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyi ve benlik saygısı arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Çelikoğlu (1997) boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisini incelediği araştırmasında, boşanmanın çocukların benlik saygısına etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu araştırmada yanında kalmadığı ebeveynini ayda bir kereden uzun süre görmeyen çocuklarda düşük benlik saygısına rastlanmıştır.

Aral ve Başar'ın (1998) araştırma sonuçlarına göre; boşanma durumu ile kaygı düzeyi arasında ve boşanmış aileye sahip çocukların anneden ayrıldıkları yaş ve babayı görme sıklığı ile durumluk kaygı düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmış, birlikte yaşanan ebeveyn, babadan ayrıldıkları yaş ve anneyi görme sıklığı ile kaygı düzeyleri arasında ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Karakuş'un (2003), anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerini ve okul başarılarını incelediği araştırmasında; anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri arasında, anlamlı bir farklılık bulunamamış, yanında kalmadığı ebeveynini yılda birkaç kez gören çocukların depresyon düzeyleri yüksek bulunmuş, erkek çocukların ise boşanmadan daha az etkilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anne-babası boşanmış 206 ve anne babası boşanmamış 328 çocuk üzerinde yapılmış farklı bir çalışma göstermiştir ki; anne ve babanın annelik ve babalık görevlerine bağlılıkları çocukların dışsal problemleri ile ters orantılıdır. Anne ve babanın görevlerini yerine getirememeleri yaşanabilecek sorunları arttırmaktadır. Boşanma kız çocuğunun depresyon riskini yükseltir. Çünkü anneliğinin kalitesinde azalma olan anne, depresyonda olacağından dolayı kızını olumsuz etkilemektedir. Erkek çocuklarda da depresyona girme riski, anne babası beraber yaşayan erkek çocuklara oranla fazla bulunmuştur (Ronald ve arkadaşları, 1999; Akt: Candan 2006).

İki ebeveynli ve boşanmış tek ebeveynli (sadece annenin olduğu aile) ailelerden gelen farklı cinsiyetteki üniversite öğrencileri arasında kendilik imgesi açısından farklılık olup olmadığının incelendiği çalışmada, duygu düzeyi ve aile ilişkisi alt ölçeklerinde tek ebeveynli ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin iki ebeveynli aileden gelen üniversite öğrencilerinden daha düşük puan aldıkları görülmüştür. Ayrıca duygu düzeyi, beden imgesi, sosyal ilişkiler, aile ilişkileri ve çevre uyumu alt ölçeklerinde erkek öğrenciler kız öğrencilerden daha düşük puan almışlardır. Aile yapısı ve cinsiyet değişkenlerinin anlamlı olduğu alt ölçekler ise dürtü kontrolü, duygu düzeyi, sosyal ilişkiler, mesleki ve eğitimsel amaçlar ve ruh sağlığıdır. Buna göre tek ebeveynli aileden gelen erkeklerin sözü edilen alt

ölçeklerde iki ebeveynli aileden gelen erkeklerden ve tek ebeveynli aileden gelen kızlardan daha düşük puan aldıkları görülmüştür (Yılmaz, 1998).

Candan (2006) parçalanmış ve tam aile çocuklarının anne babalarının kabul ve reddetme davranışını algılayışını araştırdığı çalışmasında; boşanmış olan ailenin çocuklarını reddetme davranışının, birlikte olan ailenin ise çocuklarını kabul etme davranışının yüksek düzeyde olduğu ve erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilendikleri sonucuna ulaşmıştır.

1.6. Araştırmanın Problemi

Araştırmanın temel amacı, “Anne Babası Boşanmış 11-13 Yaş Arası Çocuklar ile Aynı Yaştaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyi ile İlişkisi” şeklinde yapılandırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırma soruları oluşturulmuştur. Araştırma soruları aşağıda sıralanmıştır:

2. Araştırma Soruları

1. Anneden algılanan Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek çocukların cinsiyetlerine ve ebeveynlerinin evlilik statülerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
2. Babadan algılanan Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek çocukların cinsiyetlerine ve ebeveynlerinin evlilik statülerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Çocukların Sosyal Uyum düzeyleri cinsiyet ve ebeveynlerin evlilik statüsüne göre farklılaşmakta mıdır?
4. Ebeveynleri boşanmış çocukların anneden algıladıkları Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek, onların Sosyal Uyum düzeylerini yordamakta mıdır?

5. Ebeveynleri boşanmış çocukların babadan algıladıkları Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek, onların Sosyal Uyum düzeylerini yordamakta mıdır?
6. Ebeveynleri evli çocukların anneden algıladıkları Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek, onların Sosyal Uyum düzeylerini yordamakta mıdır?
7. Ebeveynleri evli çocukların babadan algıladıkları Tepkisellik, Davranış Beklentisi, Davranışı Yönlendirme, Psikolojik Kontrol ve Özerkliği Destek, onların Sosyal Uyum düzeylerini yordamakta mıdır?

3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde boşanma olaylarında artış gözlenmektedir. Boşanma tüm aile üyelerini etkileyen olumsuz bir deneyimdir. Boşanma süreci en fazla çocukları etkilemektedir. Bu etki, aileden aileye geçmekle birlikte, anne babanın tutumları çocuğun boşanmadan etkilenme düzeyini belirleyebilmektedir. Birçok ebeveyn, boşanma sürecinde ve sonrasında çocuklarına nasıl yaklaşmaları gerektiğini bilememektedirler.

Çocuğun sosyalleşme süreci ailede başlamaktadır. Aile içi ilişkiler, ailenin dağılması ya da bir arada olması çocuğun sosyal gelişimini etkilemektedir. Çocuk kişiler arası ilişkileri aile bireylerini model alarak öğrenmektedir. Yapılan araştırmalar özellikle zor bir boşanma süreci yaşayan ailelerin çocuklarında sosyal uyum güçlükleri görüldüğünü ortaya koymuştur.

Literatüre bakıldığında, Türkiye’de boşanma ile ilgili birçok araştırma yapıldığı görülmüş, ancak boşanma sonrasında çocuğun anne babasının davranışlarını nasıl algıladığını inceleyen çok az araştırma bulgusuna rastlanmıştır.

Bu çalışmada 11-13 yaş arasındaki boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen çocukların ana baba tutumlarını nasıl algıladıkları hakkında bilgi edinilecek, bu durumun çocukların sosyal uyum düzeyi ile ilişkisi araştırılacaktır.

Çocukların boşanma olayından mümkün olduğunca az etkilenmesi için anne babaların önlem almaları gerektiği gibi eğitimci ve uzmanların da çocukları ve anne babaları doğru yönlendirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan çalışmanın, alanda çalışan uzmanlar, eğitimciler ve anne babalar için yol gösterici olması beklenmektedir.

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırma evrenini İstanbul Kadıköy İlçesi'nde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi ilköğretim okullarının 6. ve 7. sınıfında okuyan öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklem ise bu öğrencilerden yansız olarak seçilmiş 75'i boşanmış 85'i evli aileden gelen 90'ı kız 70'i erkek olmak üzere toplam 160 denekten oluşmaktadır. Uygulamalar 2008 yılının Mayıs, Haziran, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında yapılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları; sosyoekonomik düzey değişkeninin araştırmaya katılmaması, araştırma evreninin Kadıköy ilçesi ile sınırlı tutulmuş olması, verilerin öğrenciler ve öğretmenler olmak üzere iki ayrı kaynaktan toplanması, anne ve babanın psikolojik uyumu ve boşanmadan nasıl etkilendiklerinin ele alınmamış olmasıdır.

5. Araştırmanın Varsayımları

Katılımcıların sorulan sorulara samimi cevaplar verdikleri, araştırmada kullanılan Annem ve Ben/ Babam ve Ben Ölçeği' nin algılanan ana baba tutumlarını, gözlem formunun ise çocuğun sosyal uyumunu ölçtüğü, örneklem büyüklüğünün evreni temsil edici nitelikte olduğu varsayılmaktadır.

6. Tanımlar

Boşanma: hukuki kurallar çerçevesinde yapılmış bir evliliğin, tarafların karı-koca olarak hiçbir bağları olmaksızın, fakat varsa ortak çocukların hakları saklı

kalmak üzere yargıç kanalıyla sona erdirilmesine ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine imkan veren yasal bir işlem olarak tanımlanmaktadır (Özen, 1998).

Sosyal Uyum: bireyin diğer insanlarla uyum gösterebilme ve içinde bulunduğu gruba kendini özgürce tanıtabilme başarısıdır (Akt. Durak, 2006).

Tepkisellik: Ebeveynin çocuğu davranışları ile yüzleştirmesini, tutarlı disiplini ve koşulsuz kabulü içermektedir (Baumrind, 1988, Akt. Suchman, 2007).

Davranış Beklentisi: Ebeveynin çocuktan kalıplara uygun davranışlar beklemesidir (Akt, Suchman, 2007).

Davranışı Yönlendirme: Ebeveynin çocuğun yerine karar alması ve davranışlarını yönlendirme girişimleridir.

Psikolojik Kontrol: Ebeveynin çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimine müdahale ederek deneyimlerini sınırlama girişimlerini ifade etmektedir (Barber, 1996).

Özerklik Desteği: Ebeveynin çocuğun yeterlilik ve özerklik girişimlerini desteklemesidir (Schuman, 2007).

7. Kısaltmalar

CPBI: The Child Report of Parent's Behavior Inventory

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen 11-13 yaş arası çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi amacıyla karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli kullanılacaktır.

Bu bölümde, çalışmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları ve veri çözümleme yöntemleri hakkında bilgiler yer alacaktır.

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evreni, İstanbul Kadıköy ilçesinde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Resmi İlköğretim Okullarında 2008-2009 Eğitim Öğretim Yılı içinde eğitim gören 6., 7., sınıf öğrencilerinden, örnekleme ise bu öğrencilerden seçkisiz olarak belirlenen 160 denekten oluşmaktadır. Örneklem grubu; anne babası boşanmış 29 erkek ve 46 kız, anne babası boşanmamış 41 erkek ve 44 kız öğrenciyi içermektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla, öğrencilerin bazı demografik özelliklerini belirlemek için, araştırmacı tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu”, çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerini ölçmek üzere “Çocuğun Ana Babanın Davranışlarına İlişkin Raporu Ölçeği”nin (CRPBI) Anne ve Baba Formu (Annem ve Ben / Babam ve Ben), sosyal uyum düzeylerini belirleyebilmek için ilköğretim okullarında kullanılan gözlem formlarından faydalanılarak yine araştırmacı tarafından oluşturulan “Gözlem Formu” kullanılmıştır. Kişisel bilgi

formu ve Annem/Babam ve Ben Ölçeği öğrenciler, gözlem formu ise öğretmenler tarafından doldurulmuştur.

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu cinsiyet, kardeş sayısı, annenin eğitim düzeyi, anne babanın boşanıp boşanmadığı ve çocuğun yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı gibi bilgileri içermektedir (Bkz. Ek – 1).

2.3.2. Gözlem Formu

11-13 yaş arası çocukların sosyal uyum düzeylerini belirlemek amacıyla ilköğretim okullarında kullanılan gözlem formları örnek alınarak hazırlanan Gözlem Formu, öğrencilerin sosyal davranışları ve iletişim becerileri ile ilgili ifadelerden oluşmaktadır (Bkz. Ek-2).

2.3.3. Çocuğun Ana Babanın Davranışlarına İlişkin Raporu (CRPBI - Annem ve Ben; Babam ve Ben Formu)

Bu araştırmada kullanılan “Annem ve Ben Ölçeği”, CRPBI' nin (The Child Report of Parent's Behavior Inventory- Çocuğun Ana Babanın Davranışlarına İlişkin Raporu) son versiyonu LAAPS 'nin Türkçeye çevrilmiş halidir. Türkçeye Prof. Dr. Nermin Çelen tarafından uyarlanmıştır. Ölçek önce Türkçeye çevrilmiş, Türkçeden İngilizceye çevrilerek pilot çalışma grubuna uygulanmıştır. Anlaşılmayan madde olmadığı görülmüştür. Son uygulama sırasında Cronbach alfa 0.71 bulunmuştur. Ölçek hem anne hem de babaya verilebilir nitelik taşımaktadır.

Çocuğun anne babayı ayrı ayrı, tepkisellik, davranış beklentisi, davranış yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerklik açısından algılamasını ortaya koyan 5'li Likert tipi bir ölçektir (Schludermann, 2005). Bu araştırmada aynı soruların anne ve baba için sorulduğu iki form kullanılmıştır. Form çocuklar tarafından doldurulmaktadır.

Annem ve Ben / Babam ve Ben ölçeğinde, çocuğun gözüyle annenin ve babanın tutumunun araştırıldığı soruların cevaplarına göre; 1, 6, 11, 16, 21, 26, 31 tepkisellik; 2, 7, 12, 17, 22, 27, 32 davranış beklentisi; 3, 8, 13, 18, 23, 28, 33 davranışı yönlendirme; 4, 9, 14, 19, 24, 29, 34 psikolojik kontrol; 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35 özerkliği destek algılarını yansıtmaktadır (Bkz. Ek-3 ve Ek-4).

2.4. Veri Çözümleme Yöntemleri

Araştırmada deneklere uygulanan ölçeklerden elde edilen verilerin çözümlenmesi için, veriler kodlanarak bilgisayara yüklenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde SPSS 15.5 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin dağılımları yüzde ve frekans cinsinden bulunmuştur. Grupların bağımsız değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek için MANOVA, diğer değişkenler için ANOVA kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla Regresyon Analizi yapılmıştır. İstatistik işlemlerde anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edilmiştir. Veriler puanlanırken kullanılan puanlama sistemi nedeniyle, en düşük puan en yüksek olarak değerlendirilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde örneklem grubundaki öğrencilere ait demografik özellikler yer almaktadır. Araştırma soruları doğrultusunda yapılan istatistiksel analizler sonucunda elde edilen bulgular tablolardan yararlanarak açıklanmıştır.

ÖRNEKLEM GRUBUNUN ÖZELLİKLERİ

Tablo 3. 1 Örneklem grubunun özellikleri

	Frekans (f)	Yüzde (%)
Kız	90	56
Erkek	70	44
Anne Babası Boşanmış	75	47
Anne Babası Evli	85	53
Annesi Okur Yazar Değil	1	0,6
Annesi İlkokul Mezunu	32	20
Annesi Ortaokul Mezunu	19	12
Annesi Lise Mezunu	59	37
Annesi Üniversite Mezunu	49	31
Kardeşi Yok	57	36
1 Kardeşi Var	51	32
2 Kardeşi Var	34	21
3 Veya Daha Fazla Kardeşi Var	18	11
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini Her Gün Gören	11	14,7
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini Haftada Bir Kez Gören	33	44
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini İki Haftada Bir Gören	4	5,3
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini Ayda Bir Gören	9	12
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini Yılda Birkaç Kez Gören	13	17,3
Anne Babası Boşanmış ve Yanında Kalmadığı Ebeveynini Hiç Görmeyen	5	6,7

**DENEKLERİN ANNEM VE BEN ÖLÇEĞİNDE ALDIKLARI PUANLARIN
CİNSİYETLERİNE VE ANNE BABALARININ EVLİLİK STATÜSÜNE
GÖRE FARKLILAŞMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR**

Tablo 3. 2 Deneklerin Annem ve Ben ölçeğindeki tepkisellik, davranış beklentisi, davranış yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerklik desteği alt testlerinden aldıkları puanların cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucu

Anneden Algılanan Tutumların Alt Boyutları	Evlilik Statüsü			Cinsiyet			Cinsiyet ve Evlilik Statüsü		
	Ortalama ların Karesi	F	p	Ortalama ların Karesi	F	p	Ortalama ların Karesi	F	p
Tepkisellik	10,312	0,370	0,544	29,895	1,073	0,302	19,287	,692	0,407
Davranış beklentisi	18,356	0,902	0,344	42,414	2,085	0,151	27,313	1,343	0,248
Davranış yönlendirm e	12,821	0,627	0,430	128,581	6,287	0,013*	74,335	3,635	0,058
Psikolojik kontrol	0,218	0,008	0,927	13,811	,532	0,467	112,858	4,348	0,039*
Özerkliği destek	28,134	1,551	0,215	50,064	2,761	0,099	0,038	,002	0,963

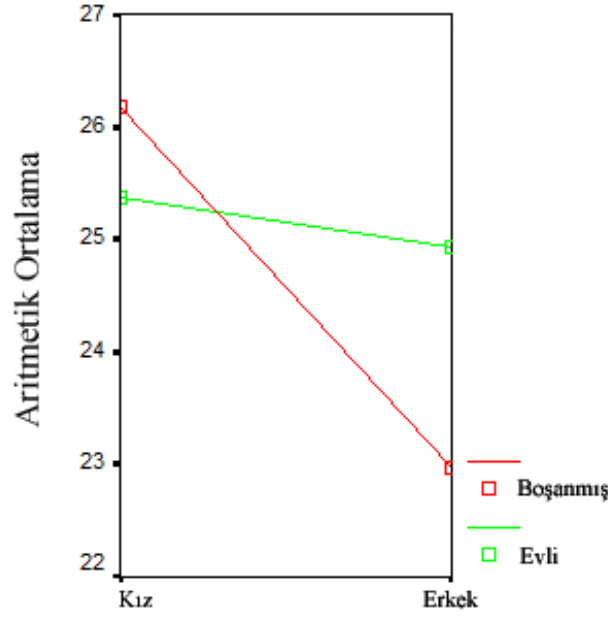
*p<0,05

Tablo 3. 3 Deneklerin Annem ve Ben ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

		Tepkisellik		Davranış beklentisi		Davranışı yönlendirme		Psikolojik kontrol		Özerkliği destek	
		A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss
Kız	Boşanmış	29,83	4,94	26,37	3,68	26,17	4,32	16,28	5,34	28,97	4,18
	Evli	29,64	4,97	24,84	5,3	25,36	4,26	14,5	4,4	28,89	3,54
	Toplam	29,73		25,62		25,78		15,41		28,47	
Erkek	Boşanmış	28,24	6,60	24,48	4,44	22,97	4,86	15,17	5,07	26,90	4,7
	Evli	29,46	4,93	24,63	4,48	24,93	4,77	16,8	5,51	27,78	4,7
	Toplam	28,96		24,57		24,11		16,13		27,41	

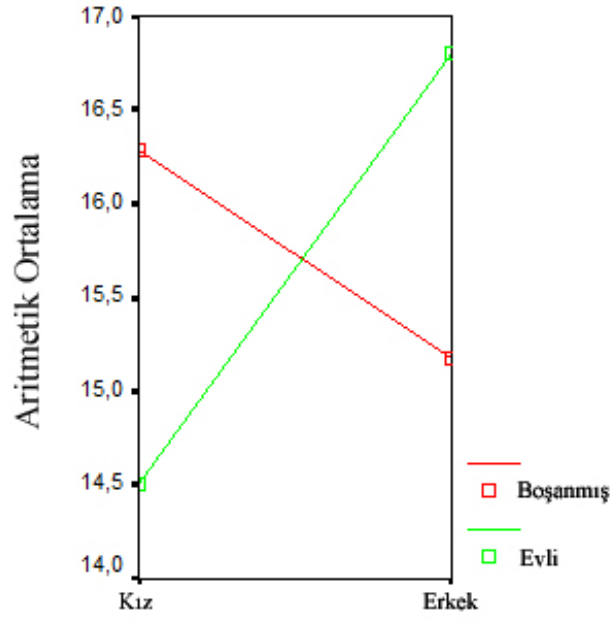
Deneklerin Annem ve Ben ölçeğindeki alt boyutlardan aldıkları puanların; cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucunda, Davranışı yönlendirme puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği görülmüştür. Puan ortalamalarına bakıldığında erkek deneklerin puan ortalamalarının $X=24,11$ ve kız deneklerin puan ortalamalarının $X=25,78$ olduğu görülmektedir. Erkeklerin anneden algıladıkları davranışı yönlendirme puanları daha yüksek bulunmuştur.

Davranışı yönlendirme puanları, her iki değişkenin ortak etkisine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık göstermemekle birlikte $p=0,058$ değeri $p=0,05$ değerine yakın olduğundan anlamlı kabul edilebilir. Etkileşim etkisinin kaynağını incelemek için cinsiyet ve evlilik statüsü değişkenleri birleştirilerek dört kategorili tek bir değişken haline getirilmiş ve yeni değişkenin etkisi tek yönlü ANOVA analizi ile incelenmiştir. Analiz sonuçlarına bakıldığında yeni oluşturulan değişkenin davranışı yönlendirme alt boyutu üzerinde etkili olduğu görülmüştür ($F(3,081) = 3,05, p > .05$). LSD testi sonuçlarına göre boşanmış ailelerden gelen erkek çocukların anneden algıladıkları davranışı yönlendirme puanlarının yine boşanmış ailelerden gelen kızlardan daha yüksek olduğu bulunmuştur. Evli ailelerde ise cinsiyetler arasında fark bulunamamıştır.

Şekil 3.1 Cinsiyet ve evlilik statüsü değişkenlerinin Davranışı yönlendirme alt boyutu üzerindeki etkileşim etkisi

Deneklerin Annem ve Ben ölçeğindeki Psikolojik Kontrol alt testinden aldıkları puanların her iki değişkenin ortak etkisine göre anlamlı farklılık gösterdiği görülmüştür. Etkileşim etkisinin kaynağını incelemek için yine yukarıdaki yöntem kullanılarak tek yönlü ANOVA analizi yapılmıştır. Analiz sonuçlarına bakıldığında yeni oluşturulan değişkenin psikolojik kontrol alt boyutu üzerinde etkili olduğu görülmüştür ($F(3,156) = 1,76, p = 0,157$). Başlangıçta ortak etki görüldüğü için analize devam edilmiş ve LSD testi sonuçlarına göre anne babası evli kız çocukların anneden algıladıkları psikolojik kontrol puanları yine anne babası evli erkek çocuklardan daha yüksek bulunmuş, boşanmış ailelerde ise cinsiyetler arasında fark olmadığı görülmüştür.

Şekil 3. 2 Cinsiyet ve evlilik statüsü değişkenlerinin psikolojik kontrol alt boyutu üzerindeki etkileşim etkisi

**DENEKLERİN BABAM VE BEN ÖLÇEĞİNDE ALDIKLARI PUANLARIN
CİNSİYETLERİNE VE ANNE BABALARININ EVLİLİK STATÜSÜNE
GÖRE FARKLILAŞMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR**

Tablo 3. 4 Deneklerin Babam ve Ben ölçeğindeki tepkisellik, davranış beklentisi, davranışı yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerklik desteği alt testlerinden aldıkları puanların cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucu

Babadan Algılanan Tutumların Alt Boyutları	Evlilik Statüsü			Cinsiyet			Cinsiyet ve Evlilik Statüsü		
	Ortalama ların Karesi	F	p	Ortalama ların Karesi	F	p	Ortalama ların Karesi	F	p
Tepkisellik	6,602	0,174	0,677	11,253	0,296	0,587	1,266	0,033	0,855
Davranış beklentisi	67,936	2,815	0,095	17,320	0,718	0,398	2,274	0,094	0,759
Davranışı yönlendirme	52,242	1,958	0,164	59,997	2,249	0,136	2,729	0,102	0,750
Psikolojik kontrol	12,499	0,580	0,447	115,387	5,358	0,022*	0,006	,000	0,986
Özerkliği destek	44,633	2,030	0,156	6,523	0,297	0,587	7,814	0,355	0,552

*p<0,05

Tablo 3. 5 Deneklerin Babam ve Ben ölçeğinden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

		Tepkisellik		Davranış beklentisi		Davranışı yönlendirme		Psikolojik kontrol		Özerkliği destek	
		A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss	A.Ort.	ss
Kız	Boşanmış	28,57	6,95	22,98	4,99	23,72	5,99	13,22	4,24	27,24	5,08
	Evli	29,16	5,77	24,45	4,23	24,61	5,02	13,77	3,73	27,86	4,65
	Toplam	28,86		23,74		24,16		13,49		27,54	
Erkek	Boşanmış	28,21	6,74	22,55	5,84	22,21	5,08	14,93	5,8	26,38	4,56
	Evli	28,44	5,13	23,63	4,79	23,63	4,3	15,71	5,02	27,90	4,34
	Toplam	28,34		23,19		23,04		15,27		27,27	

Deneklerin Babam ve Ben ölçeğindeki alt boyutlardan aldıkları puanların; cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan MANOVA sonucunda, psikolojik kontrol puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Puan ortalamalarına bakıldığında kızların puan ortalamasının $X=13,49$ olduğu ve $X=15,27$ puan ortalaması olan erkek deneklere göre babalarından daha yüksek düzeyde psikolojik kontrol algıladıkları görülmüştür.

DENEKLERİN SOSYAL UYUM PUANLARININ CİNSİYETLERİNE VE ANNE BABALARININ EVLİLİK STATÜLERİNE GÖRE FARKLILAŞMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR

Tablo 3. 6 Deneklerin sosyal uyum puanlarının cinsiyetlerine ve anne babalarının evlilik statülerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA sonucu.

Değişimin Kaynağı	s.d.	Ortalamaların Karesi	F	p
Cinsiyet	1	260,425	16,473	0,000*
Evlilik Statüsü	1	103,970	6,577	0,011*
Cinsiyet X Evlilik Statüsü	1	21,283	1,346	0,248

*p<0,05

Tablo 3. 7 Deneklerin sosyal uyum puanlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapmaları

		A.Ort.	ss	N
Kız	Boşanmış	14,63	4,71	46
	Evli	12,25	2,95	44
	Toplam	13,47	4,1	90
Erkek	Boşanmış	16,48	3,28	29
	Evli	15,58	4,45	41
	Toplam	15,95	4	70
	Toplam Boşanmış	15,34		
	Toplam Evli	13,85		

Deneklerin sosyal uyum puanlarının cinsiyetlerine ve anne babanın evlilik statüsüne göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA sonucuna göre; cinsiyetler arasında sosyal uyum puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark vardır. Ortalamalara bakıldığında bu farkın kızlar lehinde olduğu görülmektedir. (Kızlar için X= 13,46; erkekler için X=15,95).

Deneklerin sosyal uyum puanları ile anne babanın evlilik statüsü arasında da istatistiksel olarak anlamlı fark vardır. Ortalamalara bakıldığında anne babası evli deneklerin sosyal uyum düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. (anne babası boşanmış $X=15,34$, anne babası evli $X=13,85$).

BOŞANMIŞ AİLELERDEN GELEN DENEKLERİN ANNEM VE BEN/BABAM VE BEN ÖLÇEĞİNİN ALT BOYUTLARINDAN ALDIKLARI PUANLARIN DENEKLERİN SOSYAL UYUM PUANLARINI YORDAMADA ANLAMLILIK YORDAYICILAR OLUP OLMADIĞINI GÖSTEREN REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Tablo 3. 8 Boşanmış ailelerde Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonuçları

1. Aşama	Yordayan Değişken	r^2	Beta	T	F
	Anneden Algılanan Davranışı Yönlendirme	0,73	-0,27	-2,4	5,75
2. Aşama	Yordayan Değişken Anneden Algılanan Davranışı Yönlendirme	0,123	-0,262	-2,37	5,05
	Yordayan Değişken Babadan Algılanan Psikolojik Kontrol		-0,224	2,03	

Boşanmış ailelerde Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonucunda deneklerin anneden algıladıkları davranışı yönlendirme alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Anneden algılanan davranışı yönlendirme tutumu sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır.

Deneklerin babadan algıladıkları psikolojik kontrol alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Babadan algılanan psikolojik kontrol alt boyutu sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır.

EVLİ AİLELERDEN GELEN DENEKLERİN ANNEM VE BEN/BABAM VE BEN ÖLÇEĞİNİN ALT BOYUTLARINDAN ALDIKLARI PUANLARIN DENEKLERİN SOSYAL UYUM PUANLARINI YORDAMADA ANLAMLI BİR YORDAYICI OLUP OLMADIĞINI GÖSTEREN REGRESYON ANALİZİ SONUÇLARI

Tablo 3.9 Evli ailelerden gelen deneklerin Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonuçları

Yordayan Değişken	r ²	Beta	T	F
Anneden Algılanan Psikolojik Kontrol	0,064	0,25	2,38	5,65

Evli ailelerden gelen deneklerin Annem/Babam ve Ben ölçeğinin hangi alt boyutlarının deneklerin sosyal uyum puanlarını anlamlı biçimde yordadığını gösteren regresyon analizi sonucuna göre deneklerin anneden algıladıkları psikolojik kontrol alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Anneden algılanan psikolojik kontrol alt boyutu sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır.

BÖLÜM IV

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırmada, boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen 11-13 yaş arasındaki çocukların algıladıkları ana baba tutumları ile sosyal uyumları arasındaki ilişkiler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulguların sonuçları konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalar ile karşılaştırılarak tartışılmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda deneklerin anneden ve babadan algıladıkları tepkisellik, davranış beklentisi, davranışı yönlendirme, psikolojik kontrol ve özerkliği destekleme boyutlarının anne babaların evlilik statüsü ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak üzere MANOVA yapılmıştır. Annem ve Ben ölçeğinden alınan puanların evlilik statüsü ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında; anneden algılanan davranışı yönlendirme puanlarının cinsiyete göre farklılık gösterdiği ve erkek deneklerin anneden algıladıkları davranışı yönlendirme puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Davranışı yönlendirme puanları, her iki değişkenin ortak etkisine göre de anlamlı farklılık göstermektedir. Boşanmış ailelerden gelen erkek deneklerin ortalamaları en yüksek bulunmuştur.

Bu bulgu, boşanmış ailelerden gelen erkek çocukların, annelerinden daha fazla davranışı yönlendirme tutumu algıladıkları şeklinde yorumlanabilir. Boşanmanın etkileri konusunda literatüre bakıldığında, cinsiyetler arasında farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Özen (1999), boşanmaya bağlı olarak uygulanan disiplinde ortaya çıkan azalmanın ve model alınabilecek erkek figürünün olmamasının erkek çocukların boşanmadan daha fazla etkilenmesine neden olacağını ortaya koymuştur. Ayrıca erkek çocukların boşanmaya tepkilerinin kızlara göre daha dışa yönelik davranışsal problemler şeklinde olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Verlag, 1994). Boşanmış ailelerde erkek çocukların davranışlarında görülen bu tür

problemlerin, annelerin erkek çocukların davranışlarını daha fazla yönlendirmesi konusunda etkili olabileceği düşünülebilir.

Erkek çocuklar sosyal davranışları babalarından öğrenmektedirler (Sayar, 2006). Ayrıca yapılan çalışmalarda ülkemizde babaların anneler ile karşılaştırıldığında daha otoriter ve mesafeli algılandıkları görülmektedir (Varan, 2003, 2005, Akt. Öngider, 2006). Literatüre bakıldığında çocukların büyük bir kısmının boşanmadan sonra annelerinin yanında kaldıkları görülmüştür (Benedek ve Brown, 1995; Gindes, 1998, Akt. Öngider, 2006). Boşanmış ailelerde çocuğun genellikle annenin yanında kalıyor olması, erkek çocuğun baba otoritesi ve modelinden uzak kalmasına neden olabilir. Bu nedenle annelerin babanın denetleyici rolünü üstlenmek durumunda kaldığı düşünülebilir. Annelerin erkek çocuklara daha farklı davranıp kızlara göre daha dıştan denetimli olmalarına sebep oldukları bulgusu da (Alisinanoğlu, 2003) yine bu çalışmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir. Annenin davranışı yönlendirmesi erkek çocuğun daha dıştan denetimli olmasına sebep olabilir.

Yine Annem ve Ben ölçeğinden alınan puanlara bakıldığında anneden algılanan psikolojik kontrolün boşanma ve cinsiyetin ortak etkisine göre farklılaştığı görülmektedir. Anneden algılanan psikolojik kontrol puanlarının ortalamalarına bakıldığında, evli ailelerden gelen kız çocukların annelerinden daha fazla psikolojik kontrol algıladıkları görülmektedir. Psikolojik kontrol, ebeveynin çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimine müdahale etmesi ve deneyimlerini kısıtlaması olarak açıklanmaktadır (Barber, 1996). Literatürde bazı kaynaklar (Grusec ve Goodnow, 1994), psikolojik kontrolü pozitif bir kavram olarak ele alsa da, psikolojik kontrol aslında negatif etkileri olan bir durumdur (Barber, 1996). Evli ailelerden gelen kız çocukların annelerinden daha fazla psikolojik kontrol algılamaları, annelerin, babaların etkisiyle kızlarının davranışını yönlendirmekte olduklarının göstergesi olabilir. Türk toplumunda genellikle babaların otoriteyi sağlama konusunda anneleri de etkilediği ve annelerin çocukların davranışlarını düzenleme konusunda babalara karşı sorumlu oldukları gözlenmektedir. Bu durumda toplumsal değerler de düşünüldüğünde evliliğini devam ettiren annelerin kızları üzerinde psikolojik kontrollerinin olması doğal bir sonuç olarak görülebilir.

Babam ve Ben ölçeğinden alınan puanların evlilik statüsü ve cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılan analiz sonucunda ise; babadan algılanan psikolojik kontrolün hem boşanmış hem de evli ailelerde kız çocuklarda erkek çocuklardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulguyu yorumlarken de toplumsal değerlerin etkisi düşünülebilir. Toplumsal bakış açısıyla ilişkili olarak babalar özellikle kız çocukları üzerinde daha kontrollü olabilirler. Psikolojik kontrol içsel davranış sorunları (depresyon vs.) ile ilişkili bulunmuştur (Barber,1997). Kızlarda boşanmanın etkilerine bakıldığında içsel davranış problemleri daha fazla görülmektedir (Akt. Özen, 1999). Bu sonuçlar, araştırmadan elde edilen bulguyu destekler niteliktedirler. Kız çocuklar genel olarak daha içsel problemler yaşamaktadırlar. Örneğin boşanma kızlarda depresyon riskini yükseltmektedir (Ronald ve ark., 1999, Akt. Candan, 2006). Bu durumun kız çocukların ebeveynlerinden algıladıkları psikolojik kontrol ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Anne ve babadan algılanan tepkisellik, davranış beklentisi ve özerklik desteği puanlarında boşanma ve cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Araştırmada cinsiyete ve evlilik statüsüne göre sosyal uyum düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan ANOVA sonucunda ise, sosyal uyum düzeyinin hem cinsiyete göre, hem de boşanmış ve evli ailelerde farklılaştığı görülmüştür. Elde edilen ortalamalara göre; kızların sosyal uyum düzeyleri erkek deneklere göre ve evli aileden gelen deneklerin sosyal uyum düzeyleri boşanmış aileden gelen gruba göre daha yüksek bulunmuştur. Özen (1999), eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini incelediği araştırmasında hem çatışmalı hem de boşanmış ailelerden gelen çocukların çatışmasız anne babaların çocuklarına oranla çevrelerinden daha az sosyal destek algıladıkları ve daha fazla uyum problemleri gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır. Boşanmanın olumsuz etkileri sıklıkla, tek ebeveyn ile büyümenin sonucu olan sosyalizasyon eksikliğine bağlanmaktadır (Akt. Işık, 2007). Bu sonuçlar araştırmada elde edilen, boşanmış ailelerden gelen çocukların sosyal uyumlarının düşük olduğu bulgusunu desteklemektedir. Ayrıca araştırmada elde edilen, kız çocukların sosyal uyum düzeylerinin erkek çocuklardan yüksek olduğu bulgusu da yine Özen'in araştırma bulgularıyla örtüşmektedir. Özen'in araştırmasında kızların erkeklerden daha fazla sosyal destek algıladıkları

görülmüştür. Kızların çevrelerinden algıladıkları sosyal desteğin sosyal uyum düzeylerini arttırdığı düşünülebilir.

Boşanmış ve evli ailelerden gelen çocukların Annem ve Ben / Babam ve Ben ölçeğinden aldıkları puanlar ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi ve sosyal uyum düzeyini hangi alt boyutların yordadığını araştırmak için Regresyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonucuna göre boşanmış ailelerden gelen deneklerin anneden algıladıkları davranışı yönlendirme alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında negatif yönde ilişki bulunmuştur. Anneden algılanan davranışı yönlendirme tutumu sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır. Bu bulgu, boşanmış annelerin daha denetleyici olduğunu düşündürmektedir. Araştırmalar, boşanmış annelerin çocuklar tarafından daha denetleyici algılandıklarını göstermektedir (Öngider, 2006).

Yine boşanmış ailelerden gelen deneklerin babadan algıladıkları psikolojik kontrol alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Babadan algılanan psikolojik kontrol alt boyutu sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır. Çocukluk ve ergenlik döneminde anne babanın ilgisi ve kontrolü çocuğun davranışları açısından olumlu sonuçlarla ilişkiliyken, gençlik döneminde anne babanın kontrolü olumsuz sonuçlarla ilişkili olabilmektedir (Yılmaz, 2000). Psikolojik kontrol her ne kadar negatif anlamıyla ele alınmış olsa da, araştırmanın 11-13 yaş arası çocukları kapsamı nedeniyle, ebeveynlerden algılanan psikolojik kontrol olumlu sonuçlar doğurarak, sosyal uyum düzeyini arttıran bir faktör olmuş olabilir. Bu sonucu destekleyen bir başka faktör de toplumsal özellikler olabilir. Türk toplumunda otoriteye uyma davranışının sık rastlanan bir durum olması, psikolojik kontrolü yüksek algılayan çocukların sosyal açıdan daha uyumlu olmaları sonucunu ortaya çıkaran bir faktör olarak düşünülebilir.

Evli ailelerden gelen deneklerin anneden algıladıkları psikolojik kontrol alt boyutu ile sosyal uyum düzeyleri arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Anneden algılanan psikolojik kontrol alt boyutu, sosyal uyum düzeyini yordamada anlamlı bir yordayıcıdır. Oysaki boşanmış ailelerde annenin psikolojik kontrolü önemli bir yordayıcı değildir. Bu durum, boşanmış ailelerde anneden psikolojik kontrol algılansa da bunun sosyal uyum için yeterli olmayacağı ve babaların psikolojik

kontrolünün sosyal uyumda daha etkili olacağı şeklinde yorumlanabilir. Daha önce de bahsedildiği gibi özellikle ülkemizde babalar otorite figürü olarak algılanmaktadırlar. Dolayısıyla evli ailelerde, baba otoritesinin anneden algılanan psikolojik kontrolün sosyal uyuma olan pozitif etkisini güçlendireceği düşünülebilir.

Özetle araştırmadan elde edilen bulgularda özellikle davranış yönlendirme ve psikolojik kontrolün çocukların sosyal uyum düzeyleri üzerinde etkili olduğu ve boşanmanın çocukların sosyal uyum düzeylerini etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır. Bulguların Türk toplumunun özellikleri ile yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Anne babadan algılanan tutumlar ve çocuğu nasıl etkilediği konusunda toplumsal değerlerin etkili bir faktör olduğu söylenebilir. Ayrıca boşanmış ve evli ailelerde algılanan anne baba tutumları arasında büyük farklar bulunamamıştır. Araştırmadan elde edilen; sosyal uyumun boşanmış aileden gelen çocuklarda daha düşük düzeyde olmasına ilişkin bulgunun, anne baba tutumlarından çok boşanmanın ortaya çıkardığı farklı değişkenler ile ilişkili olduğu düşünülebilir.

Bu araştırmada boşanmış ve boşanmamış (tam) ailelerden gelen çocukların anne baba tutumlarını algılamalarının sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada birtakım sınırlılıklar ortaya çıkmıştır. Öncelikle çalışmada anne ve babanın psikolojik uyumu ve boşanmadan nasıl etkilendikleri ele alınmamıştır. Bu nedenler anne baba tutumlarının mı yoksa boşanmanın mı çocuk üzerinde etkili olduğu tam olarak bilinmemektedir. Son yapılan çalışmalarda anne baba tutumunun bir ara değişken olduğu ve eşlerin evlilik uyumlarının çocuğu dolaylı olarak etkileyeceği savunulmaktadır (Yılmaz, 2000). Ayrıca çalışma Kadıköy ilçesi ile sınırlı tutulmuş ve sosyo-ekonomik düzey değişkeni araştırmaya katılmamıştır. Araştırmanın farklı yerlerde ve farklı sosyo-ekonomik düzeyler dikkate alınarak genişletilmesinin bu araştırmanın sonuçlarını destekler nitelikte olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akyüz, E. (1978). “Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, cilt: 11, sayı: 1.

Alisinanoğlu, F. (2003) “Çocukların Denetim Odağı İle Algıladıkları Anne Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” . *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, cilt: 1 sayı: 1/97-108.

Amato, P., R., Keith, B. (1991). “ Parental Divorce and the Well-Being of Children: A Meta-Analysis”, *Psychological Bulletin*, 110(1): 26-46.

Amato, P.R. (1993). "Children's Adjustment To Divorce: Theories, Hypotheses and Empirical Support". *Journal of Marriage and the Family*, 55, 23-38.

Amato, Paul R., (1995), “Life-Span Adjustment of Children to Their Parents’ Divorce”, *The Future of Children Children And Divorce*, (Sayı:4), 151.

Aral, N, Başar, F. (1998). “Boşanmış Aileye Sahip Olan Ve Olmayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi ”, VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 9-11 Eylül, <http://www.pegem.net/akademi/kongre> (16 Şubat 2009)

Arifoğlu, B. (2006). *Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programı'nın Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı Ve Depresyon Düzeylerine Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Aslıhan, M.,N. (1997). *Parçalanmış Veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri Ve Akademik Başarılarının Yaş Ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı.

Baumrind, D. (1971). “Harmonious Parents and Their Preschool Children”, *Developmental Psychology*, 4: 99-102.

Barber, B.,K. (1996). “Parental Psychological Control: Revisiting a neglected construct”, *Child Development*, 67: 3296-3319.

Billings, L., Emery, R. (2000). “Distress Among Young Adults From Divorced Families”, *Journal of Family Psychology* (vol:14), 671-687.

Burns, Walczak, Y. (2004). *Boşanma Ve Çocuk Üzerindeki Etkileri*, 2. Baskı, İstanbul: Özgür Yayınları.

Butler, I., Scanlon, L., Robinson, M., Douglas, G., Murch, M. (2003). "Divorcing Children: Children 's Experience of Their Parents Divorce" *J Can Acad Child Adolesc Psychiatry*, vol: 15(4), 188-189.

Candan, G. (2006). *8-11 Yaşındaki Parçalanmış Ve Tam Aile Çocuklarının Anne Babalarının Kabul Ve Reddetme Davranışını Algılayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Chase-Lansdale, P. L., Hetherington, E., M. (1990). "The Impact Of Divorce On Life-Span Development: Short And Long-Term Effects", In P. B. Baltes, D. L. Featherman, R. M. Lerner (Eds.), *Lifespan Development And Behavior*, (Vol. 10, Pp. 107-151), Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Cüceloğlu, D. (1994). *İnsan ve Davranışı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çelen, H., N., Yıldız, H., Berk, Ş. (2008). "Çocuk Ve Annenin Bağlanma Düzeyleri İle Çocuk Anne Etkileşim Örüntüleri Arasındaki İlişki". Maltepe Üniversitesi, ÇOKAUM 6. Kongresi.

Çelenk, S. (2003) "Okul Başarısının Ön Koşulu: Okul Aile Dayanışması" <http://www.ilkogretim-online.org.tr> (11.02.2009).

Çelikoğlu, C. (1997). *Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çetin, C., N. (2008). *İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Ana Baba Tutumları Ve Özsaygı Düzeyleri İle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı.

Çetin, C., N. (2008). *İlköğretim Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Empatik Beceri Düzeylerinin Ana Baba Tutumları Ve Özsaygı İle İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Dönmezer, İ. (1999). *Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: SistemYayıncılık.

Durak, N. (2006). *Son Çocukluk Dönemi Öğrencilerinin Saldırganlıklarını Belirlemeye Yönelik Sosyal Uyum Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi Niğde İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Fritsch, İ. (1985). *Anne Baba Boşanıyor*, İstanbul: Afa Yayınları

Furstenberg, F. F., Cherlin, A. (1991). *Divided Families: What Happens To Children When Parents Part*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Gale, J., Mowery, L., Herrman, M., S., Hollett, N., L. (2002). "Considering Effective Divorce Mediation: Three Potential Factors", *Conflict Resolution Quarterly*, Vol. 19, No.4:389-420.

Gander, M., J., Gardiner H., W. (1993) , *Çocuk Ve Ergen Gelişimi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

GATA "Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri"
<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm> , (17.02.2008)

Gençöz, F. (1998). "Uyum Psikolojisi". *Kriz Dergisi*, 6 (2): 1-7.

Gülerce, A. (1996). *Türkiye'de Ailelerin Psikolojik Örüntüleri*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Herken, H., Bodur, S. (1998). *Genç Kızlarda Kişilik Ve Ruhsal Belirti Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler*, Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi, Psikiyatri Halk Sağlığı Ana Bilim Dalları, <http://www.pegem.net/akademi/kongrebildiri> (5 Şubat 2009)

Hetherington, E. M. (1993). "An Overview Of The Virginia Longitudinal Study Of Divorce And Remarriage With A Focus On Early Adolescence", *Journal of Family Psychology*, 7, 39-56.

Işık, M. (2007). *Anasının Devam Eden Beş-Altı Yaş Çocuklarına Sosyal Uyum Ve Beceri Ölçeğinin Uyarlanması Ve Uygulanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Ana Bilim Dalı.

İmamoğlu, S. (2009). *Genç Yetişkinlerin Kişilerarası İlişkilerinin Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algıları Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı.

Karakuş, S. (2003). *Anne Babası Boşanmış Ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi Ve Okul Başarılarına Yansımaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 16. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları.

Laumann-Billings, L., Emery, R., E. (1999). "Distress Among Young Adults From Divorced" *Families Department of Psychology*, University of Virginia -40.

Lengua, L., J., Wolchik, S., A., Sandler, I., N., West, S., G. (1999). "Investigated The Interaction Between Parenting And Temperament In Predicting Adjustment-Problems In Children Of Divorce" *Department Of Psychology*, University Of Washington, *Program For Prevention Research And The Department Of Psychology*, Arizona State University .

Maccoby, E. E., Martin, J. A. (1983). "Socialization in The Context of Family: Parent-Child Interaction", *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*, (Pp. 1-101).

McLanahan, S., Sandefur, G. (1994). *Growing Up with a Single Parent: What Helps, What Hurts*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Öngider, N., (2006). "Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Özen, Ş., D. (1998). "Eşler arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri 2: Sosyal Destek" *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(2) s. 83-88.

Özen, Ş., D. (1999). "Eşler arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri 1: Davranış ve Tutum Problemleri" *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6(1) s. 19-29.

Özen, Ş., D. (2006). "Ergenlerde Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Yaş, Çocuk Yetiştirme Stilleri Ve Benlik İmgesi İle İlişkisi", *Türk Psikoloji Dergisi*, 21(58): 77-98

Öztürk, M., (2005). "Boşanma ve Boşanmış Aile Çocukları", *Popüler Psikiyatri Dergisi*, Sayı: 25, s. 10-13.

Öztürk, M., (2005). "Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterebileceği Tepkiler", *Popüler Psikiyatri Dergisi*, Sayı: 26, s. 20-23.

Öztürk, S. (2006). *Anne-Babası Boşanmış 9-13 Yaslarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Quinn, Berhman, R., (1994). "Children and Divorce: Overview and Analysis", *The Future of Children Children And Divorce*, Sayı:4, 4.

Rohner, R., P., Khaleque, A., Cournoyer, D., E. (2008). "Parental Acceptance-Rejection Theory, Methods, Evidence And Implications, University of Connecticut" <http://www.cspar.uconn.edu> (16 Şubat 2009).

Rohner, R., P., Veneziano, R.A. (2001). "The Importance Of Father Love : History And Contemporary Evidence". *Review Of General Psychology*, 5

Sayar, K., (2006), "Babasızlık", *Popüler Psikiyatri Dergisi*, Sayı: 33, s. 22-23.

Seltzer, J. A. (1994). "What Fathers Say About Involvement With Children After Separation", *Journal Of Family Issues*, 15, 49-77.

Schuman, N., Rounsaville, B., DeCoste, C., Luthar, S. (2007). "Parental Control, Parental Warmth, And Psychosocial Adjustment In A Sample Of Substance-Abusing Mothers And Their School-Aged And Adolescent Children", *J Subst Abuse Treat*, January ; 32(1): 1–10.

Sun. Y. (2000). "Family Environment and Adolescen's Well-Being Before and After Parents' Marital Disruption: A Longitudinal Analysis" *Journal of Marriage and The Family*, 63, 697-713.

Şendil, G. (1999). *Çocukların Evlilik Çatışmasını Algılayışı*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Şendil, G., (2008). "Annelerin Aile Hayatı Ve Çocuk Yetiştirme Tutumları İle Çocukların Özerklik Gelişimi Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı.

Şendil, G., Kaya, İ. (2005) *Anne Baba Olmak*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Şendil, G., Kızıldağ, Ö. (2003). "Çocuk ve Ergenlerde Ebeveyn Evlilik Çatışması Algısı", *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 10 (2).

Şendil, G., Kızıldağ, Ö. (2007). "Evlilik Çatışması ve Çocuk Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin Bilimsel-Bağlamsal Çerçeve Açısından İncelenmesi", *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 26; 1-20.

Thayer, E., S., Zimmerman, J. (2001). *Ayrılanlar İçin Çocuk Bakımı*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Verlag, F., Çeviren: Reyhan Ateş. (1994). "Boşanma Etkilerinin Çocukların Yaş Ve Cinsiyetlerine Göre Farklılıkları", *Yetişkinlik Psikolojisi Ders Notları*, İstanbul Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü.

Yavuzer, H. (1994), *Çocuk Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yavuzer, H. (1996). *Ana Baba Ve Çocuk*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldız, A. (2003). *Ebeveynin Problem Çözme Becerisini Geliştirmeye Yönelik Deneysel Bir Çalışma*, Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Yılmaz, A. (1998) " Tek Ebeveynli Ve İki Ebeveynli Ailelerden Gelen Üniversite Öğrencilerinin Kendilik İmgesi". *Çocuk Ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi* 5(3): 142-150.

Yılmaz, A. (2000). *Eşler Arasındaki Uyum ve Çocuğun Algıladığı Anne Baba Tutumu ile Çocukların, Ergenlerin ve Gençlerin Akademik Başarıları ve Benlik Algıları Arasındaki İlişkiler*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zill, N., Morrison, D. & Coiro, M. (1993). Long-term effects of parental divorce on parent-child relationships, adjustment, and achievement in young adulthood. *Journal of Family Psychology*, 7, 91-103.

EKLER

EK 1

Kişisel Bilgi Formu

Sevgili öğrenciler, bu araştırmada anne babası boşanmış 11-13 yaş arası çocukların boşanmadan nasıl etkilendikleri konusu araştırılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan anket sorularını samimiyetle cevaplamanız araştırmanın bilimselliği açısından önem taşımaktadır. Ankete verdiğiniz cevaplar araştırma dışında kullanılmayacak, gizli tutulacaktır. Lütfen aşağıdaki ifadeleri dikkatle okuyun ve size en uygun olan seçenekteki parantezin içine (X) işareti koyun. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Gülşen Büyüksahin
Maltepe Üniversitesi
Gelişim Psikolojisi
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz nedir?
 Kız Erkek
2. Annenizin eğitim durumu nedir?
 Okur- yazar değil İlkokul Ortaokul Lise Üniversite
3. Kaç kardeşiniz var?
 Kardeşim yok 1 2 3 veya daha fazla
4. Anne babanız boşandılar mı?
 Evet Hayır
5. Anne babanız boşandıysa yanında kalmadığımız ebeveyninizi ne sıklıkta görüyorsunuz?
 Her gün görüyorum
 Haftada bir kez görüyorum
 İki haftada bir görüyorum
 Ayda bir görüyorum
 Yılda birkaç kez görüyorum
 Hiç görmüyorum

EK 2

Öğrenci Gözlem Formu

Sevgili öğretmenler, bu araştırmada boşanmanın 11-13 yaş arası çocukların sosyal uyum düzeyleri üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Aşağıdaki gözlem formunu olabildiğince doğru bir şekilde doldurmanız araştırmanın güvenilirliği açısından önem taşımaktadır. Lütfen aşağıdaki ifadelerden öğrenciniz için en uygun olanını işaretleyiniz.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Gülşen Büyükşahin
Maltepe Üniversitesi
Gelişim Psikolojisi
Yüksek Lisans Öğrencisi

	Her zaman	Bazen	Hiçbir zaman
1. Sorumluluk sahibidir.	( )	( )	( )
2. Başkalarına karşı saygılıdır.	( )	( )	( )
3. Grubuyla işbirliği içinde çalışır.	( )	( )	( )
4. Olaylar karşısında çözümleyici tavırlar sergiler.	( )	( )	( )
5. Dinleme becerisine sahiptir.	( )	( )	( )
6. Kendini sözel olarak ifade etme becerisine sahiptir.	( )	( )	( )
7. Toplum içinde uygun davranışlar sergiler.	( )	( )	( )
8. Grup tarafından alınan kararlara uyar.	( )	( )	( )
9. Paylaşmayı bilir.	( )	( )	( )
10. Farklı rollere uyum sağlayabilir.	( )	( )	( )

EK 3

ANNEM VE BEN

Bu bölümde annenizin size karşı davranışlarını ifade eden cümlelerden oluşan 22 maddelik bir ölçek bulunmaktadır. Sizden istenen her ifadeyi hangi sıklıkla yaşadığınızı belirtmenizdir. Bunun için “hiçbir zaman”, “çok nadir”, “bazen”, “çoğu zaman”, “her zaman” seçeneklerinin bulunduğu beş basamaklı bir ölçek verilmiştir. Sizin o ifade ile ilgili yaşadığınız, hangi seçeneğe daha uygunsa yandaki kutuyu (X) işareti ile işaretleyin.

		Hiç bir zaman	Çok nadir	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1)	Annem onunla ilgili rahatsızlıklarımı paylaşır ve rahatlarım					
2)	Annemin evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır					
3)	Annem evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar					
4)	Annem bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır					
5)	Annem bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler					
6)	Annem bana baktığında tebessüm eder					
7)	Annem benden belirli davranışlarda bulunmamı ister					
8)	Annem bana koyduğu kuralları hatırlatır					
9)	Annem ne zaman bir şey söylemeye kalksam konuyu değiştirir					
10)	Annem bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır					
11)	Annem benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır					
12)	Annem çocukların her istediklerini yapamayacaklarına inanır					
13)	Annem durgun davranıp davranmadığımı gözler					
14)	Annem sürekli bana karışır					
15)	Annem mümkün olduğunca ne yapmam gerektiği konusundaki seçimlerime izin verir					
16)	Annem üzüntülü olduğumda beni neşelendirir					
17)	Annem ev içindeki ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister					
18)	Annem komşular, öğretmenlerim ve arkadaşlarımla ana babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur					
19)	Annem ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar					
20)	Annem bazı şeylerde benim karar almama izin verir					
21)	Annem bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir					
22)	Annem ana-babaların çocuklara kurallar koymasının doğru olduğuna inanır					
23)	Annem arkadaşlarımla kim olduğumu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir					
24)	Annem beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar					
25)	Annem işleri kendi yolunda götürmede ısrarcıdır					
26)	Annem bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır					
27)	Annem istediğim her şeyi yapmada beni özgür kılar					
28)	Annem istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez					
29)	Annem onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz					
30)	Annem gereksinimlerime duyarlı değildir					
31)	Annem benimle bir şeyler yapmaktan hoşlanır					
32)	Annemin benden makul beklentileri vardır					
33)	Annem ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir					
34)	Annem ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır					
35)	Annem hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur					

EK4

BABAM VE BEN

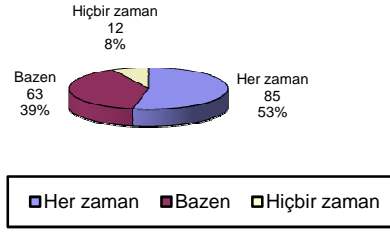
Bu bölümde babanızın size karşı davranışlarını ifade eden cümlelerden oluşan 22 maddelik bir ölçek bulunmaktadır. Sizden istenen her ifadeyi hangi sıklıkla yaşadığınızı belirtmenizdir. Bunun için “hiçbir zaman”, “çok nadir”, “bazen”, “çoğu zaman”, “her zaman” seçeneklerinin bulunduğu beş basamaklı bir ölçek verilmiştir. Sizin o ifade ile ilgili yaşadığınız, hangi seçeneğe daha uygunsa yandaki kutuyu (X) işareti ile işaretleyin.

		Hiç bir zaman	Çok nadir	Bazen	Çoğu zaman	Her zaman
1)	Babam onunla ilgili rahatsızlıklarımı paylaşır ve rahatlarım					
2)	Babamın evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır					
3)	Babam evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar					
4)	Babam bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır					
5)	Babam bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler					
6)	Babam bana baktığında tebessüm eder					
7)	Babam benden belirli davranışlarda bulunmamı ister					
8)	Babam bana koyduğu kuralları hatırlatır					
9)	Babam ne zaman bir şey söylemeye kalksam konuyu değiştirir					
10)	Babam bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır					
11)	Babam benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır					
12)	Babam çocukların her istediklerini yapamayacaklarına inanır					
13)	Babam durgun davranıp davranmadığımı gözler					
14)	Babam sürekli bana karışır					
15)	Babam mümkün olduğunca ne yapmam gerektiği konusundaki seçimlerime izin verir					
16)	Babam üzüntülü olduğumda beni neşelendirir					
17)	Babam ev içindeki ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister					
18)	Babam komşular, öğretmenlerim ve arkadaşlarımla ana babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur					
19)	Babam ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar					
20)	Babam bazı şeylerde benim karar almama izin verir					
21)	Babam bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir					
22)	Babam ana-babaların çocuklara kurallar koymasının doğru olduğuna inanır					
23)	Babam arkadaşlarımla kim olduğumu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir					
24)	Babam beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar					
25)	Babam işleri kendi yolunda götürmede ısrarcıdır					
26)	Babam bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır					
27)	Babam istediğim her şeyi yapmada beni özgür kılar					
28)	Babam istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez					
29)	Babam onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz					
30)	Babam gereksinimlerime duyarlı değildir					
31)	Babam benimle bir şeyler yapmaktan hoşlanır					
32)	Babamın benden makul beklentileri vardır					
33)	Babam ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir					
34)	Babam ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır					
35)	Babam hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur					

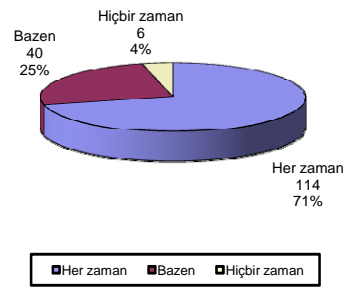
EK 5

Deneklerin Araştırmada Kullanılan Ölçme Araçlarındaki Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımları

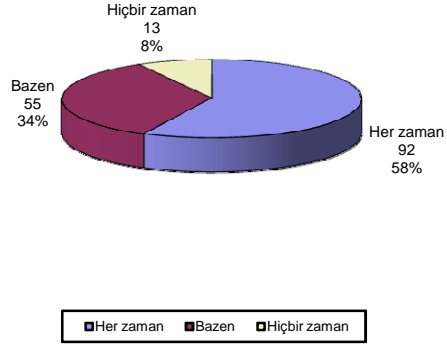
Sorumluluk sahibidir

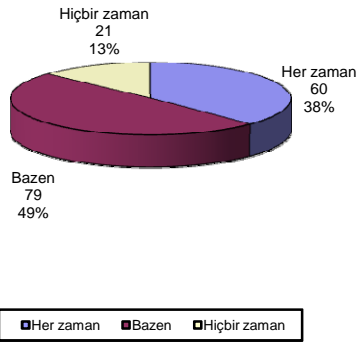
Başkalarına karşı saygılıdır

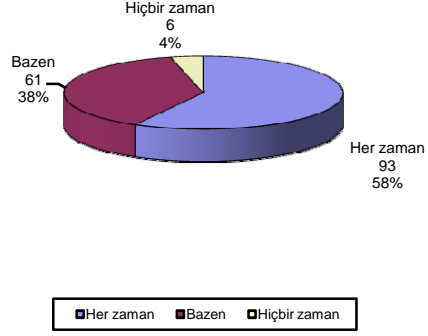
Grubuyla işbirliği içinde çalışır

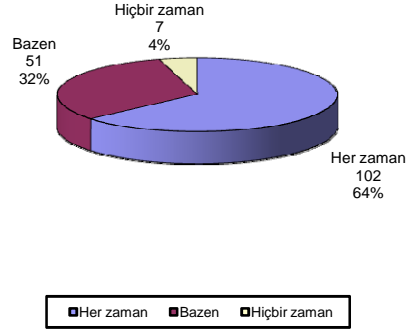
Olaylar karşısında çözümleyici tavırlar sergiler

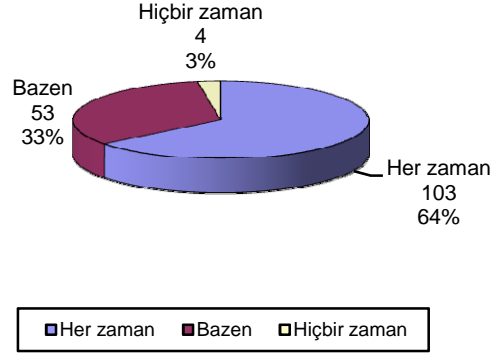
Dinleme becerisine sahiptir

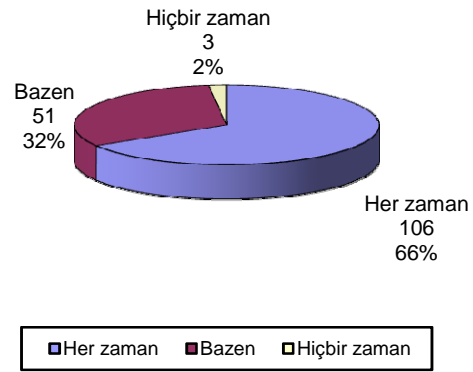
Kendini sözel olarak ifade etme becerisine sahiptir

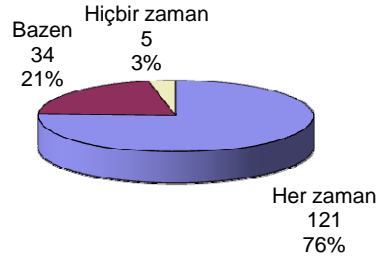
Toplum içinde uygun davranışlar sergiler

Grup tarafından alınan kararlara uyar

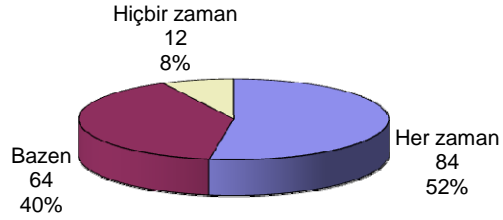

Paylaşmayı bilir

■ Her zaman ■ Bazen ■ Hiçbir zaman

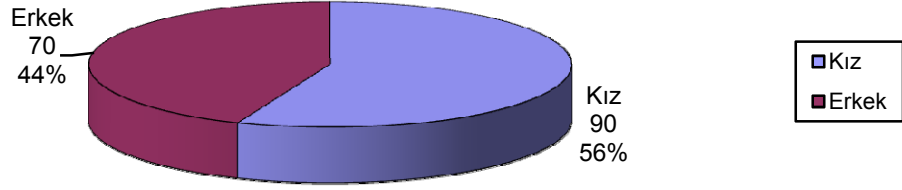
Farklı rollere uyum sağlayabilir

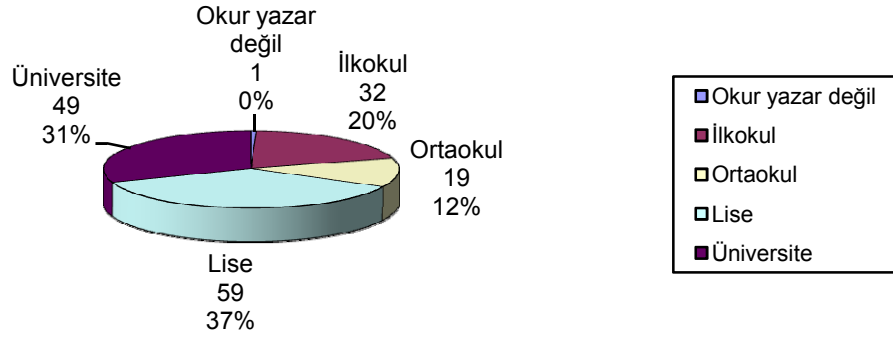
■ Her zaman ■ Bazen ■ Hiçbir zaman

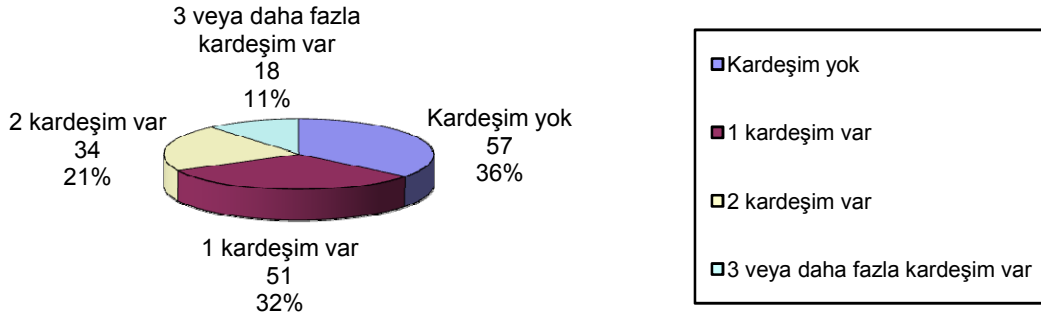
Cinsiyet

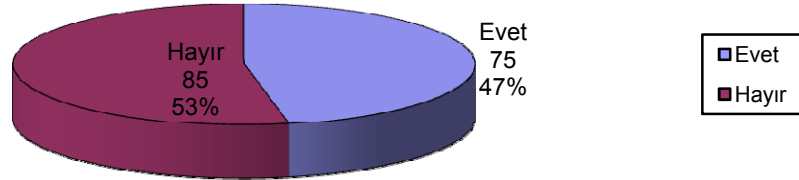
Annenin eğitim durumu

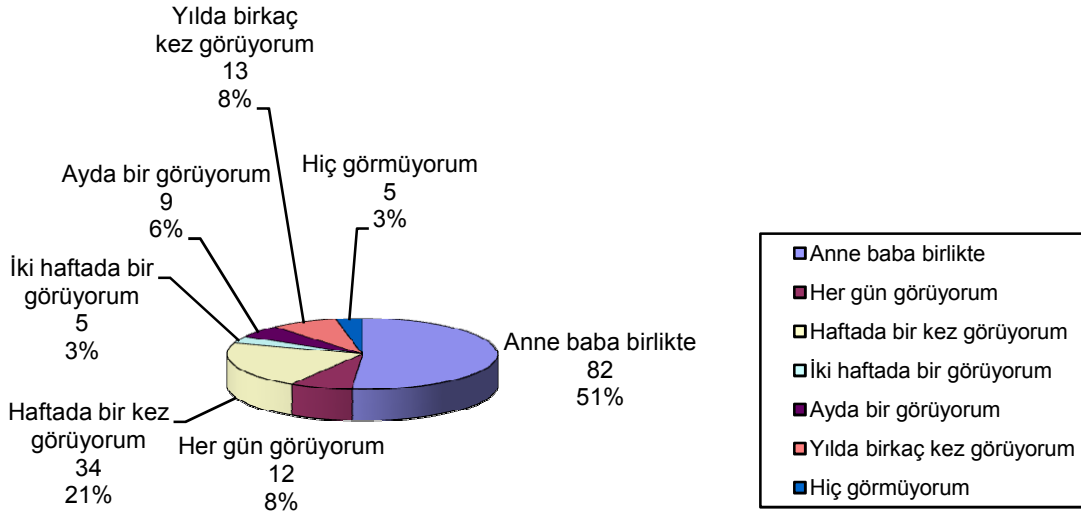
Kaç kardeşiniz var?

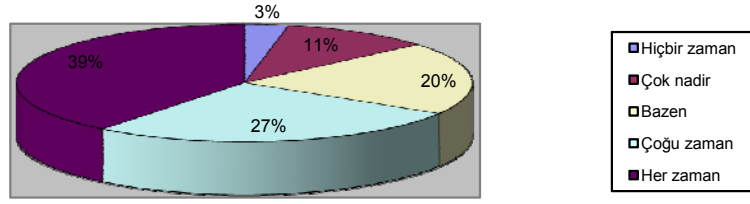
Anne babanız boşandılar mı?

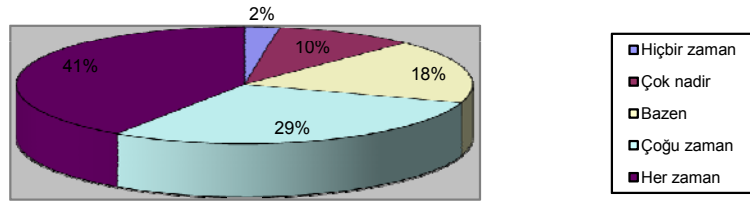
Çocuğun yanında kalmadığı ebeveynini görme sıklığı

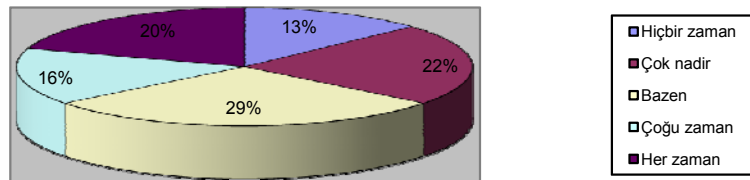
3.1. Annem onunla ilgili rahatsızlıklarımı paylaşıyor ve rahatlarım.

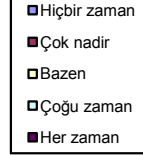
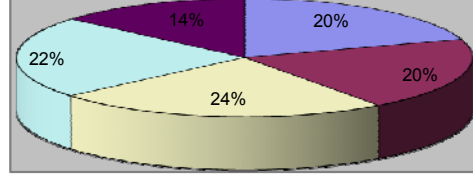
3.2. Annemin evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır.

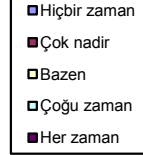
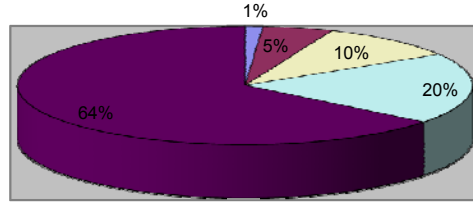
3.3. Annem evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar.

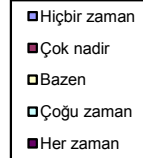
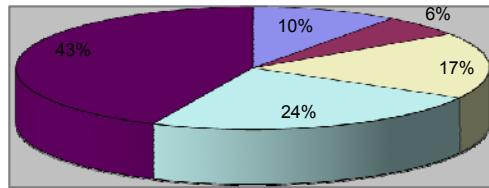
3.4. Annem bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır.

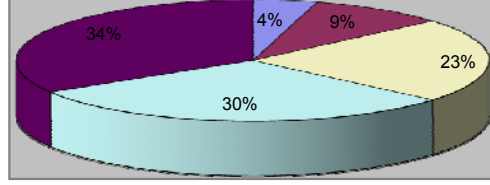
3.5. Annem bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler.

3.6. Annem bana baktığında tebessüm eder.

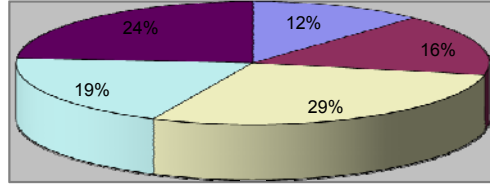

3.7. Annem benden belirli davranışlarda bulunmamı ister.

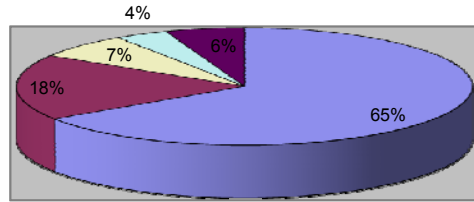
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.8. Annem bana koyduğu kuralları hatırlatır.

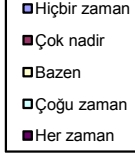
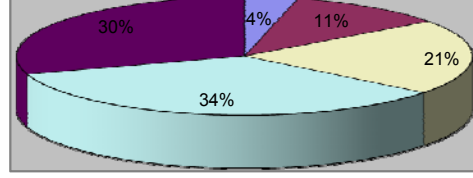
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.9. Annem ne zaman birşey söylemeye kalksam konuyu değiştirir.

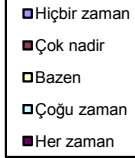
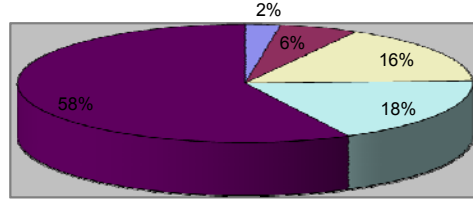

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

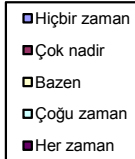
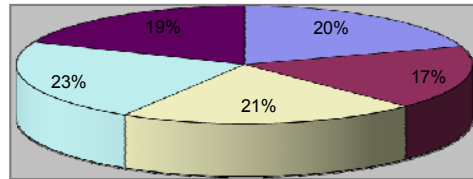
3.10. Annem bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır.

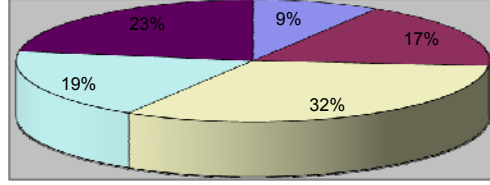
3.11. Annem benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır.

3.12. Annem çocukların her istediklerini yapamayacaklarına inanır.

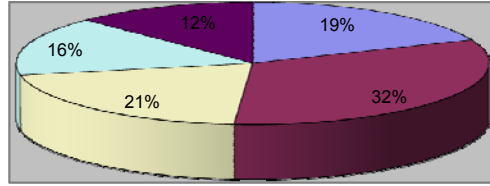

3.13. Annem durgun davranıp davranmadığımı gözler.

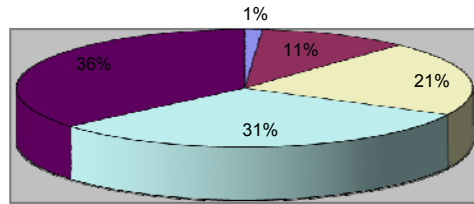
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.14. Annem sürekli bana karışır.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

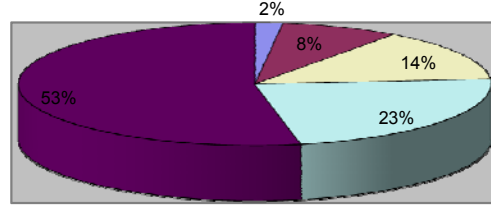
3.15. Annem mümkün olduğunca ne yapmam gerektiği konusundaki seçimlerime izin verir.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

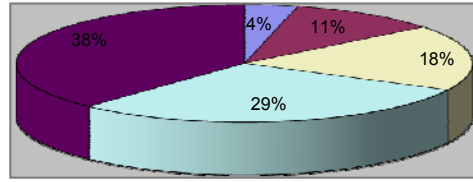

3.16. Annem üzüntülü olduğumda beni neşelendirir.

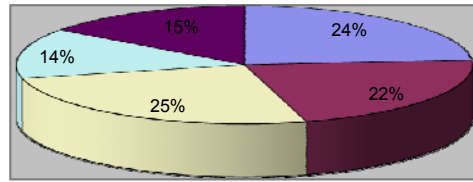
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.17. Annem ev içindeki ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister.

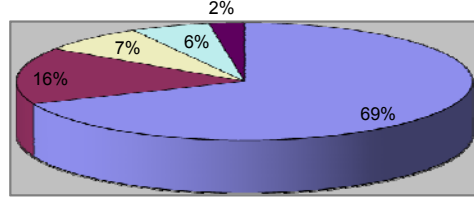
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.18. Annem komşular, öğretmenler ve arkadaşlarımın ana babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur.

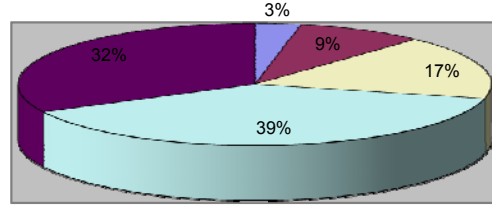
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.19. Annem ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar.

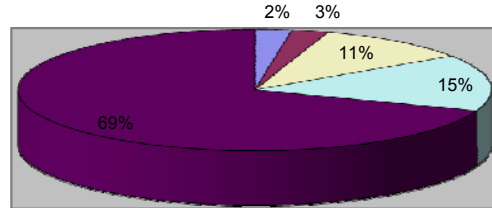
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.20. Annem bazı şeylerde benim karar almama izin verir.

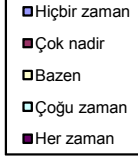
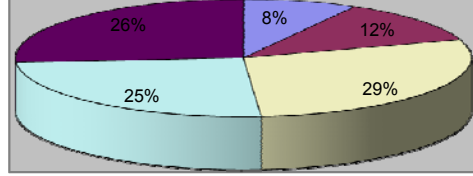
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.21. Annem bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir.

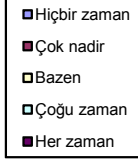
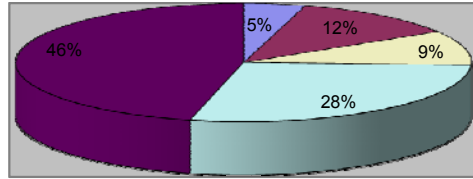

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

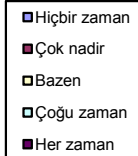
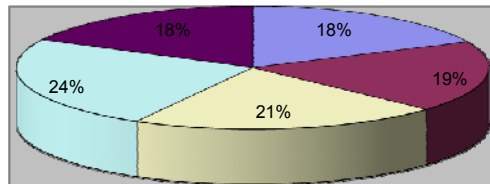
3.22. Annem ana babaların çocuklara kurallar koymasının doğru olduğuna inanır.

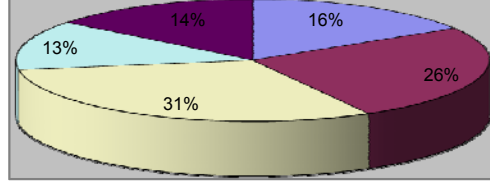
3.23. Annem arkadaşlarımın kim olduğunu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir.

3.24. Annem beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar.

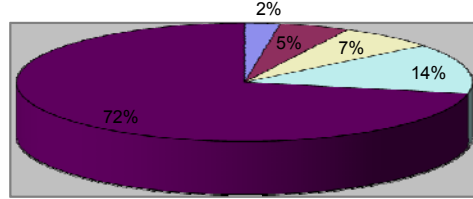

3.25. Annem işleri kendi yolunda götürmede ısrarcıdır.

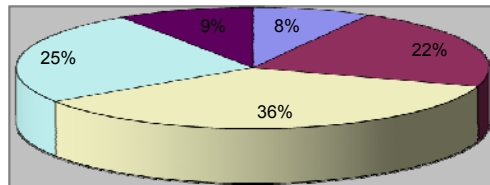
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.26. Annem bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır.

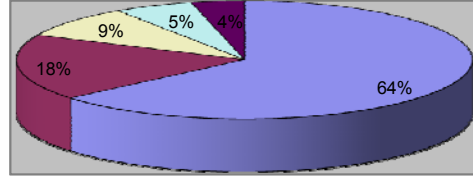
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.27. Annem istediğim herşeyi yapmada beni özgür kılar.

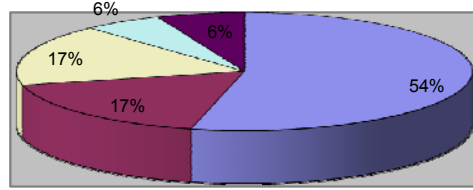
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.28. Annem istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez.

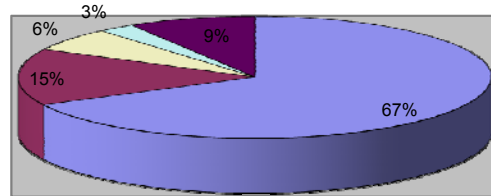
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.29. Annem onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz.

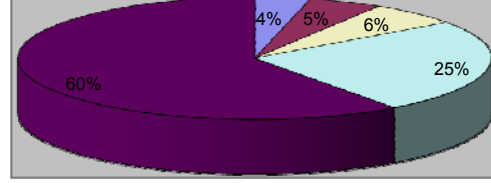
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.30. Annem gereksinimlerime duyarlı değildir.

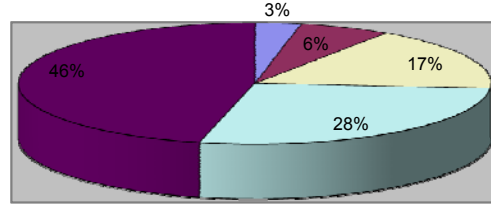
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.31. Annem benimle birşeyler yapmaktan hoşlanır.

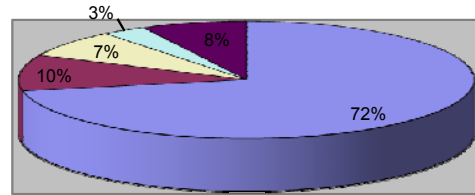
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.32. Annemin benden makul beklentileri vardır.

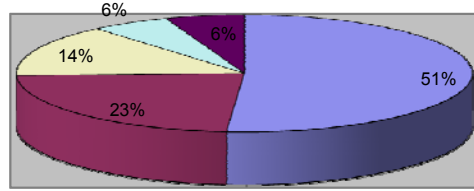
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.33. Annem ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir.

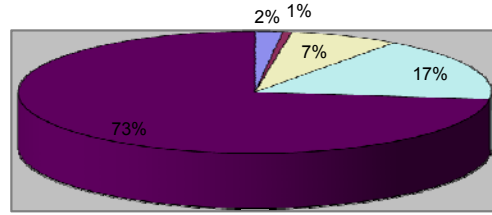
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.34. Annem ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır.

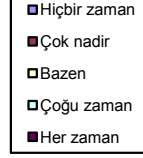
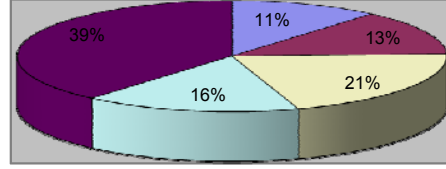
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

3.35. Annem hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur.

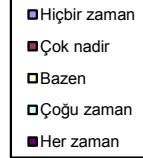
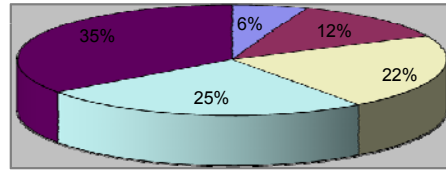

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

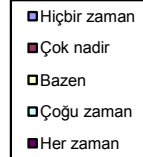
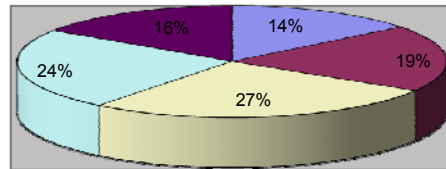
4.1. Babam onunla ilgili rahatsızlıklarımı paylaşıyor ve rahatlarım.

4.2. Babamın evin içinde ve dışında nasıl davranmam gerektiğine ilişkin kesin beklentileri vardır.

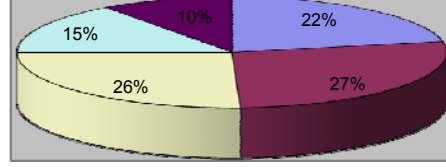

4.3. Babam evin dışında nasıl davrandığıma ilişkin sorular sorar.

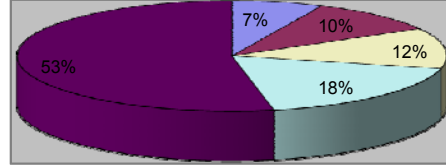

4.4. Babam bazı şeyler hakkında düşünce ve duygularımı değiştirmeye çalışır.

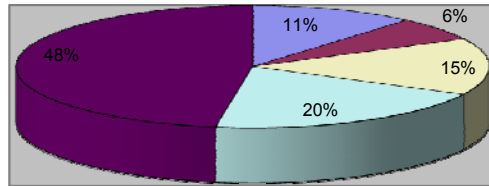
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.5. Babam bir problemim olduğunda benim görüşlerimi dinler.

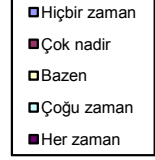
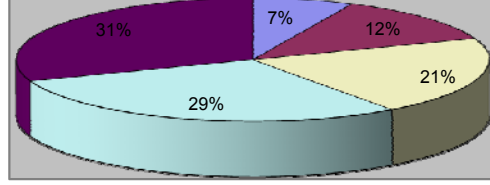
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
Bazen	12%
Çoğu zaman	18%
Her zaman	53%

4.6. Babam bana baktığında tebessüm eder.

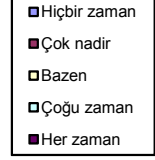
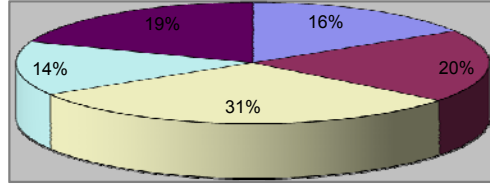

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
Bazen	15%
Çoğu zaman	20%
Her zaman	48%

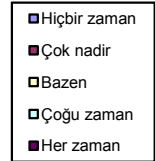
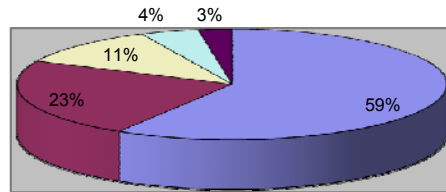
4.7. Babam benden belirli davranışlarda bulunmamı ister.

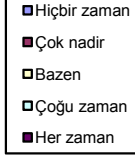
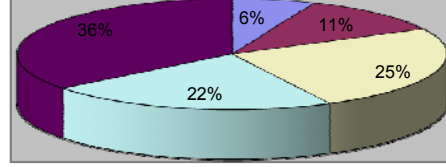
4.8. Babam bana koyduğu kuralları hatırlatır.

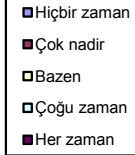
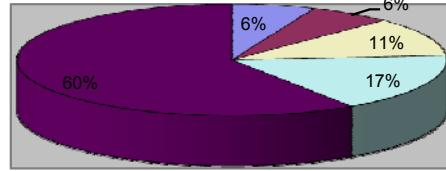
4.9. Babam ne zaman birşey söylemeye kalksam konuyu değiştirir.

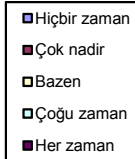
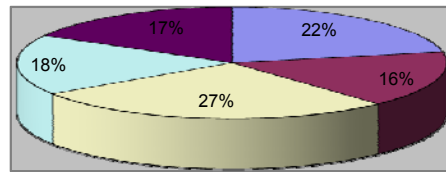
4.10. Babam bazı şeyleri benim bakış açımdan görmeye çalışır.

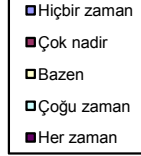
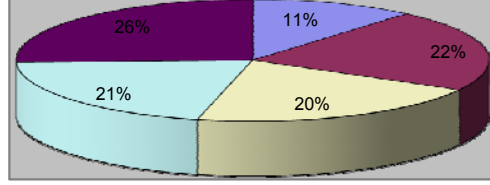
4.11. Babam benim moralim bozuk olduğunda beni rahatlatmaya çalışır.

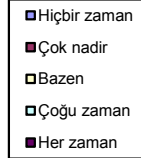
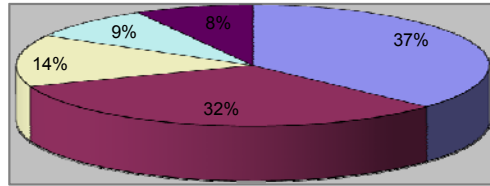
4.12. Babam çocukların her istediklerini yapamayacaklarına inanır.

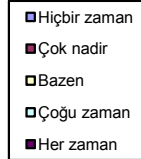
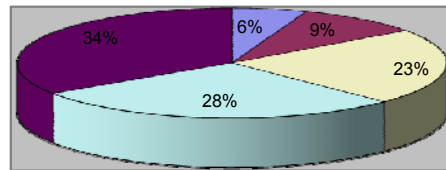
4.13. Babam durgun davranıp davranmadığını gözler.

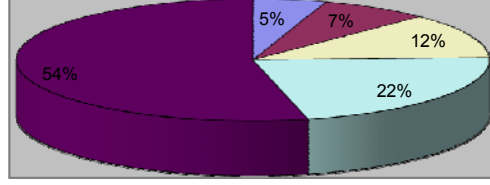
4.14. Babam sürekli bana karışır.

4.15. Babam mümkün olduğunca ne yapmam gerektiği konusundaki seçimlerime izin verir.

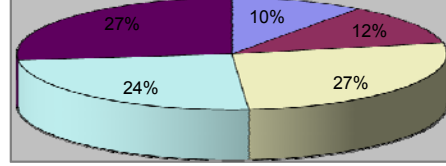

4.16. Babam üzüntülü olduğumda beni neşelendirir.

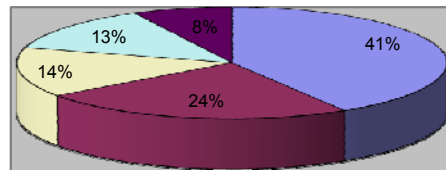
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.17. Babam ev içindeki ve dışındaki kuralları takip etmeyi öğrenmemi ister.

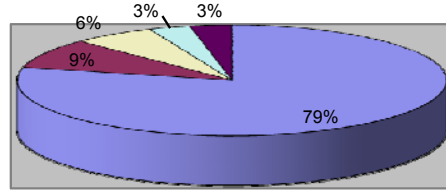
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.18. Babam komşular, öğretmenler ve arkadaşlarımla ana babaları ile benim davranışlarım hakkında konuşur.

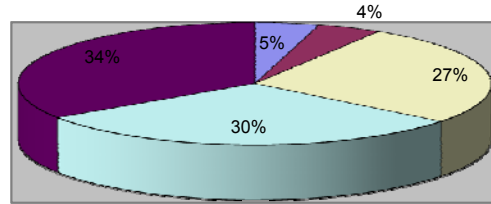
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.19. Babam ailedeki diğer kişilerin problemlerinden dolayı beni suçlar.

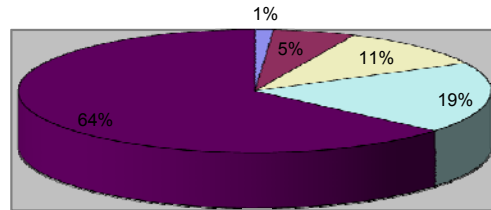
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.20. Babam bazı şeylerde benim karar almama izin verir.

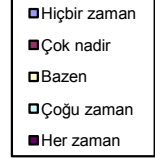
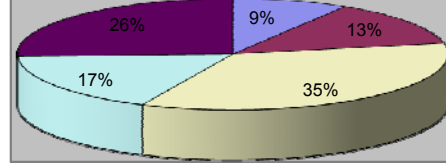
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.21. Babam bana yeterince ilgi ve şefkat gösterir.

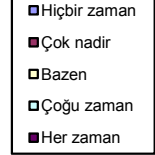
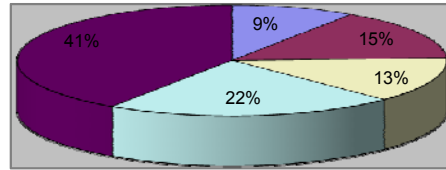

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

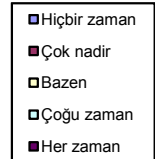
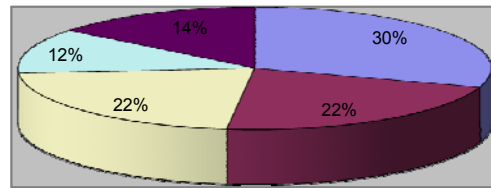
4.22. Babam ana babaların çocuklara kurallar koymasının doğru olduğuna inanır.

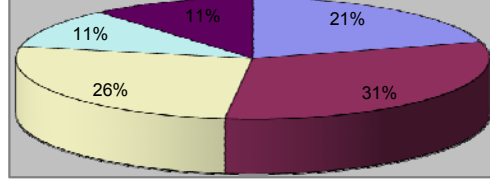
4.23. Babam arkadaşlarımın kim olduğunu ve nerelerde vakit geçirdiğimi bilmek için gayret gösterir.

4.24. Babam beni eleştirirken geçmiş hatalarımı ortaya koyar.

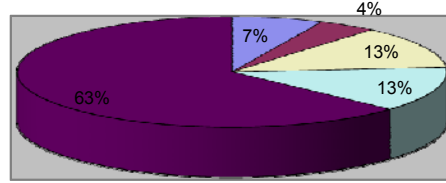

4.25. Babam işleri kendi yolunda götürmede ısrarcıdır.

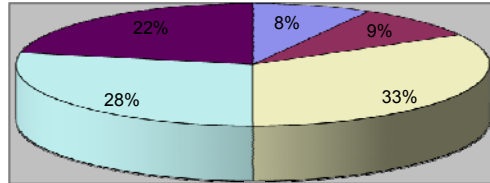
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.26. Babam bana sevgisini göstermenin doğru olduğuna inanır.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
Bazen	13%
Çoğu zaman	13%
Her zaman	63%

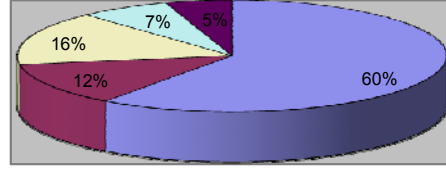
4.27. Babam istediğim herşeyi yapmada beni özgür kılar.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
Bazen	28%
Çoğu zaman	33%
Her zaman	22%

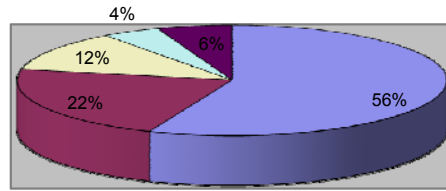

4.28. Babam istediği gibi davransam da davranmasam da pek ilgi göstermez.

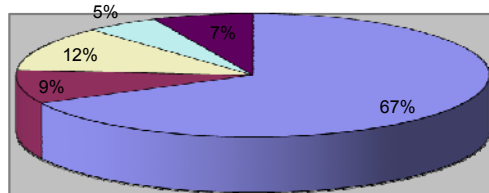
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.29. Babam onun istediği gibi davranmadığımda bana arkadaşça (sıcak) davranmaz.

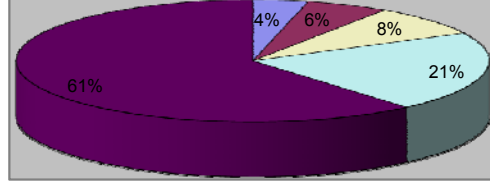
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.30. Babam gereksinimlerime duyarlı değildir.

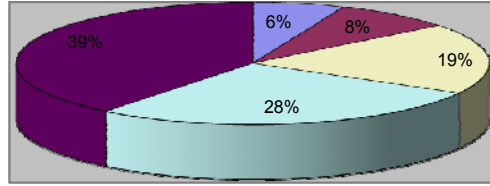
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.31. Babam benimle birşeyler yapmaktan hoşlanır.

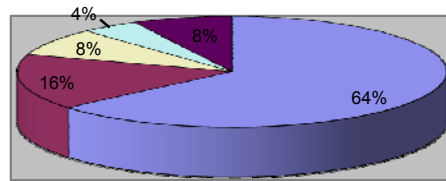
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.32. Babamın benden makul beklentileri vardır.

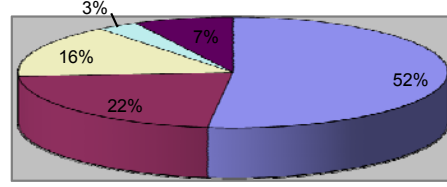
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.33. Babam ev içi ve dışında nasıl davranılması gerektiğinin farkında değildir.

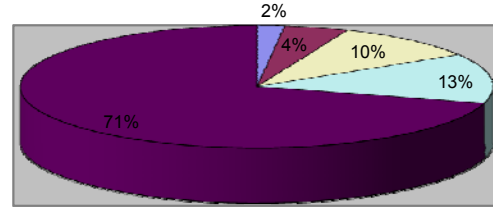
- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.34. Babam ben onu hayal kırıklığına uğrattığımda bana bakmaktan kaçınır.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

4.35. Babam hayatta çizeceğim yolda bana yardımcı olur.

- Hiçbir zaman
- Çok nadir
- Bazen
- Çoğu zaman
- Her zaman

ÖZGEÇMİŞ

Gülşen Büyükşahin
Kadıköy / İstanbul
Email: gulsenbuyuksahin@yahoo.com

KİŞİSEL BİLGİLER

Uyruğu	T.C.
Doğum Yılı /Yeri	21.01.1980 / Ankara
Medeni Durumu	Evli

EĞİTİM

2006 – 2009	Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi- Yüksek Lisans
1997 – 2001	İstanbul Üniversitesi Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık - Lisans
1991 – 1997	Bahçelievler Kocasınan Lisesi
1987 - 1990	Ankara Kemal Atatürk İlkokulu

MESLEKİ EĞİTİM VE SEMİNERLER

2006-	Psikodrama
Kasım 2008	Çocuk Psikodraması
Mart 2007	Bireysel Psikodrama
Aralık 2008	AÇEV Anne Destek Programı Eğitici Eğitimi
2-3-4- Mart 2007	Çözüm Odaklı Kısa Danışmanlık Yaklaşımı
29 Nisan 2006	Hayatın Desenleri (Çocukla Çalışırken Aileyi Kaynak Olarak Kullanmak
21-23 Eylül 2005	VIII. Ulusal PDR Kongresi (Marmara Üniversitesi)

27-28 Haziran 2005	Gençlik ve Rehberlik Sempozyumu (Maltepe Üniversitesi)
29 Mayıs 2005	Psikolojik Danışmanlıkta ve Psikoterapide Global etkileşimin Önemi (Bahçeşehir Üniversitesi)
27 Kasım 2004	Danışma Becerileri (Yöret Vakfı)
2 Nisan 2004	Okul Danışmanlık Servisinde Art terapi Kullanımı
25-28 Haziran	VII. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi (Hacettepe Üniversitesi)
13-14 Şubat 2009	Ana Baba Okulu
05-13 Haziran 1998	Evlilik Okulu (İstanbul Üniversitesi)

İŞ DENEYİMLERİ

1999-2000	İstanbul Üniversitesi Çocuklar Evi Stajyer Öğretmen
2002-2003	Bakırköy Artı Dershanesi Psikolojik Danışman / Rehber Öğretmen
2003-2004	Bahçelievler Siyavuşpaşa İ.Ö.O. Psikolojik Danışman / Rehber Öğretmen
2004-	Kadıköy Zühtüpaşa İ.Ö.O. Psikolojik Danışman / Rehber Öğretmen
İngilizce:	Orta Derece
Bilgisayar:	Tüm Microsoft Office programları